

„Polska i ukraińska etnologia dzisiaj. Kontynuacje i perspektywy”
„Польська й українська етнологія сьогодні. Традиції та перспективи”

ABSTRAKTY • АНОТАЦІЇ

Konferencja odbywa się w 120 rocznicę powstania Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, które zostało założone w 1895 roku we Lwowie, a także w tę samą rocznicę stworzenia kolekcji etnograficznej Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki, będącej bazą dla funkcjonującego od roku 1951 roku we Lwowie Muzeum Etnografii i Przemysłu Artystycznego. Jest ona okazją do spotkania i wymiany myśli, po raz pierwszy w historii na tak niespotykaną skalę, polskich i ukraińskich etnologów, a także antropologów kulturowych, folklorystów, muzealników i przedstawicieli dyscyplin pokrewnych, reprezentujących różne ośrodki akademickie, stowarzyszenia i muzea.

Obrady zostaną poświęcone następującym problemom:

- dziejom Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego i Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki oraz początkom badań ludoznawczych;
- wybitnym postaciom polskiej i ukraińskiej etnologii;
- obrazowi polskiej i ukraińskiej etnologii w świecie słowiańskim w okresie powstania Towarzystwa Ludoznawczego i Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki;
- muzealnictwu etnograficznemu w Polsce i na Ukrainie;
- ochronie materialnego i niematerialnego dziedzictwa w obu krajach;
- antropologii miasta, ze szczególnym uwzględnieniem Lwowa i Wrocławia;
- powiązaniom badawczym oraz instytucjonalnym między etnologią/antropologią kulturową polską i ukraińską;
- kierunkom rozwoju etnologii i dyscyplin pokrewnych w Polsce i na Ukrainie oraz aktualnym problemom i obszarom badawczym.

**JUBILEUSZ 120-LECIA
POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO**

Organizatorzy

Zarząd Główny
Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego

i

Instytut Narodoznawstwa
Narodowej Akademii Nauk Ukrainy we Lwowie
– Muzeum Etnografii i Przemysłu Artystycznego

Współorganizatorzy

Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu
Muzeum Etnograficzne
Oddział Muzeum Narodowego we Wrocławiu
Towarzystwo Naukowe im. Tarasa Szewczenki
– Sekcja Etnografii i Folklorystyki
Lwowski Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki
– Katedra Etnologii
– Katedra Folklorystyki Ukraińskiej im. akademika Filareta Kolesy
Centrum Historii Miejskiej
Europy Środkowo-Wschodniej we Lwowie

XCI

**Walne Zgromadzenie Delegatów
POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO
oraz konferencja naukowa**

„Polska i ukraińska etnologia dzisiaj.

Kontynuacje i perspektywy”

24–27 września 2015

Lwów

**ЮВІЛЕЙ
ПОЛЬСЬКОГО НАРОДОЗНАВЧОГО ТОВАРИСТВА
(120-ліття з часу заснування)**

Організатори

Центральне управління
Польського народознавчого товариства
та

Інститут народознавства
Національної академії наук України у Львові
– Музей етнографії і художнього промислу

Співорганізатори

Національний заклад ім. Оссолінських у Вроцлаві
Етнографічний музей, відділ Національного музею у Вроцлаві

Наукове товариство ім. Тараса Шевченка
– Секція етнографії та фольклористики

Львівський національний університет ім. Івана Франка
– Кафедра етнології

– Кафедра української фольклористики
ім. академіка Філарета Колесси

Центр міської історії Центрально-Східної Європи у Львові

ХСІ

**Генеральна асамблея делегатів
ПОЛЬСЬКОГО НАРОДОЗНАВЧОГО ТОВАРИСТВА
і наукова конференція**

**„Польська й українська етнологія сьогодні.
Традиції та перспективи”**

24–27 вересня 2015

Львів

PROF. DR HAB. JAN ADAMOWSKI
DR MARIOLA TYMOCHOWICZ
Instytut Kulturoznawstwa
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

**Rozwój instytucjonalny
materialnego i niematerialnego dziedzictwa w Polsce**
**Інституційний розвиток
матеріальної та нематеріальної спадщини у Польщі**

Od momentu ratyfikacji przez Sejm i Prezydenta RP Konwencji UNESCO w sprawie niematerialnego dziedzictwa kultury w Polsce rozpoczęły się próby instytucjonalnego zorganizowania tego typu dziedzictwa. Działalność ta przybiera różne zakresy i kierunki. W 2011 roku powstał Narodowy Instytut Dziedzictwa, który zastąpił dotychczasowy Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, i zajął się koordynacją działań mających na celu ochronę całego dziedzictwa kultury naszego kraju. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego powołał także Radę do spraw niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Jednym z istotnych jej zadań jest budowanie krajowej listy niematerialnego dziedzictwa oraz promowanie idei konwencji UNESCO. W referacie będziemy chcieli przedstawić działania, jakie są prowadzone w tym zakresie w Polsce.

DR TADEUSZ BARANIUK
Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytet Warszawski
MGR BARTŁOMIEJ CHROMIK
Wydział „Artes Liberales”
Uniwersytet Warszawski

Нучульскыя ключніцы – Юрій і Дмитро
Гуцульські ключники – Юрій і Дмитро

W kalendarzu obrzędowym mieszkańców Karpat ukraińskich zachował się podział roku na dwie pory: letnią i zimową oraz związane z tym wyobrażenia o „otwieraniu” i „zamykaniu” ziemi kluczem przez dwóch świętych – Jurija (5.05) i Dmytra (8.11). W referacie przedstawiamy żywą, lokalną tradycję funkcjonującą na Huculszczyźnie – przekazywanie sobie klucza przez parę mężczyzn o imionach Jurij i Dmytro, symbolizujących owych świętych. W omawianej praktyce tradycyjne przekonania kosmologiczne splatają się z cyklem prac gospodarskich, z miejscową topografią i niekiedy realnie wpływają na przebieg zdarzeń społecznych. Badania terenowe, w oparciu o które powstał referat, prowadzone były w ramach grantu „Huculszczyzna. Antropologiczne obszary pamięci”, finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki.

MGR ADAM BARTOSZ

Muzeum Okręgowe w Tarnowie

„Wyroby cygańskie i narzędzia używane do takowych”.
Cyganie na wystawie etnograficznej w Kołomyi w 1880 roku
„Циганські вироби та інструменти для їх виготовлення”.
Цигани на етнографічній виставці у Коломиї 1880 року.

Za „ojca” przemyślanej idei eksponowania kultury Cyganów należy uznać francuskiego antropologa Paula Bataillarda. Korzystał on obszernie z materiałów, które zbierał na terenach ukraińskich Karpat polski językoznawca i antropolog Izidor Kopernicki. W listach do paryskiego kolegi opisywał żywot Cyganów zamieszkujących tamtejsze osady. Owe listy posłużyły Bataillardowi do sporządzenia rodzaju raportu na temat Cyganów, przy czym interesowały go głównie ich umiejętności kowalskie a jeszcze bardziej odlewnicze. Był on bowiem entuzjastą teorii o prahistorycznym pochodzeniu Cyganów, przypisując im przyniesienie do Europy umiejętności technologii wyrobów z brązu. Postulował w związku z tym m.in. założenie muzeum lub przynajmniej sekcji cygańskiej w Peszcie, który był w tym czasie europejskim centrum zainteresowania kulturą Cyganów. Planował też wysłanie na wystawę światową do Paryża w 1878 r. przedmiotów związanych z ich życiem. Chciał pokazać na niej cygańskie namioty i narzędzia, a także zaprosić na wystawę samych ich wykonawców. Po licznych perturbacjach, jakie towarzyszyły próbom pozyskania od nich jakichkolwiek eksponatów, na wystawie w Trocadero znalazło się zaledwie kilka przedmiotów. Zainteresowanie egzotyczną kulturą Cyganów zaowocowało w dwa lata później, kiedy w 1880 r. na wystawie etnograficznej w Kołomyi wystawiono „wyroby cygańskie i urządzenia używane w takowych” – jak anonsował katalog wystawy.

DR ANNA WERONIKA BRZEZIŃSKA

Institut Ethnologii i Antropologii Kulturowej

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

DR HUBERT CZACHOWSKI

Muzeum Etnograficzne im. M. Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu

Ze wsi Krępa pod Ostrowem Wlkp. do Lwowa
– prywatna i naukowa droga Antoniego Kaliny

Із села Кренпа, що під Островом Великопольським, до Львова
– життєвий і науковий шлях Антона Каліни

Przedmiotem wystąpienia będzie zaprezentowanie sylwetki Antoniego Kaliny – wybitnego sławisty i językoznawcy, społecznika i działacza, rektora Uniwersytetu we Lwowie. Po raz pierwszy przedstawione zostaną materiały archiwalne m.in. z Archiwum w Halle, gdzie studiował oraz ze zbiorów rodzinnych z Ostrowa Wielkopolskiego i Warszawy. Zaproponujemy podróż śladami Kaliny, zarówno przez historię, jak i współczesność. Przedstawimy losy jego rodziny

(w tym dzieci i jedyne wnuka), drogę naukową, a także działalność społecznikowską z okresu lwowskiego. Zwrócimy uwagę na dokonania na polu etnologii – założenie Towarzystwa Ludoznawczego oraz czasopisma „Lud”. Pomimo tego, że Kalina był postacią kluczową dla naszego środowiska, stał się postacią zapomnianą, dlatego referat ma służyć jego przypomnieniu. Podstawą do przygotowania wystąpienia są materiały pozyskane w trakcie ponad rocznych badań prowadzonych wspólnie przez A.W. Brzezińską i H. Czachowskiego.

MGR KATARZYNA CEKLARZ

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

**Dr Sebastian Flizak – założyciel Oddziału
Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Mszanie Dolnej
– przyczynek do biografii**
**Д-р Себастьян Флізак – засновник філії
Польського народознавчого товариства у Мшані Дольній
– причинки до біографії**

Referat ma na celu przybliżenie biografii zasłużonego dla etnografii polskiej, w tym zwłaszcza etnografii Górali Zagórzańskich, ludoznawcy dra Sebastian Flizaka (1881–1972), wpisującego się w nurt badań ludoznawczych prowadzonych na terenie Galicji. Największy nacisk położony zostanie na opracowanie projektów badawczych realizowanych przez Flizaka w ramach założonego przez niego w 1947 r. oddziału PTL w Mszanie Dolnej, który za dwa lata będzie obchodził 70-lecie istnienia. W referacie poruszone zostaną także nieznanne dotąd wątki działalności Flizaka we Lwowie, jego losy podczas I wojny światowej oraz w niewoli rosyjskiej na Syberii.

MGR BARTŁOМIEJ CHROMIK

Wydział „Artes Liberales”
Uniwersytet Warszawski

TYMOTEUSZ KRÓL
Wilamowice

**Wilamowice. Współpraca etnologów z lokalną społecznością
na rzecz rewitalizacji języka**
**Вілямовіце. Співпраця етнологів з місцевою спільнотою
у справі ревіталізації мови**

Wilamowice są niewielką miejscowością położoną na pograniczu małopolsko-śląskim. Do końca II wojny światowej komunikacja w miasteczku odbywała się w języku *wymysiöeryś*. Używanie go po 1945 roku było zabronione, co doprowadziło język ten na skraj wymarcia. Obecnie mówi nim około 25 rodzimych użytkowników, lecz paradoksalnie sytuacja socjoling-

wistyczna *wymysiöerys* jest najlepsza od dziesięcioleci. Oprócz 25 dziewięćdziesięciolatków, języka wilamowskiego używa dziś na co dzień około 20 nastolatków. Stało się tak za sprawą działań lokalnej społeczności, która od kilku lat wspierana jest przez etnologów i językoznawców z Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Efekty tej współpracy mogą świadczyć o tym, że wbrew zastrzeżeniom części postmodernistycznie zorientowanych badaczy antropologia stosowana stanowi ciekawą propozycję. Potwierdzają to sami Wilamowianie, także ci urodzeni w okresie, gdy język wilamowski był zabroniony i nie mogli się go nauczyć, którzy czynnie wspierają prowadzone w Wilamowicach działania. Rewitalizacja języka wilamowskiego nie ogranicza się jedynie do samego języka, wraz z nim coraz bardziej powszechny staje się strój, tradycje oraz utrzymywana jest odrębna wilamowska tożsamość.

DR MARIUSZ DWORSATSCHKE

Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu

Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Lwowie na tle rozwoju nauki w Galicji w drugiej połowie XIX wieku

Національний заклад ім. Оссолінських у Львові у контексті розвитку науки в Галичині другої половини XIX століття

Temat stanowi przyczynek do zagadnienia obrazu nauki w Galicji w 2. poł. XIX stulecia. W okresie tym pojawiają się nowe uwarunkowania prowadzenia działalności naukowej. Zmieniona sytuacja wynikała przede wszystkim z ewolucji ustrojowej monarchii habsburskiej i ukształtowania się autonomii galicyjskiej. Otwierało to znaczącej części polskiego społeczeństwa nie tylko możliwości szerszego uczestnictwa w życiu politycznym na poziomie lokalnym czy ogólnokrajowym, lecz także większą swobodę kształtowania życia społecznego w innych dziedzinach, takich jak nauka i kultura. Jednym z przejawów tych zjawisk było pojawienie się nowej formy uprawiania i propagowania nauki, jaką były towarzystwa naukowe, np. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze czy Polskie Towarzystwo Historyczne. Okres ten zaznaczył się również twórczością wielu wybitnych ludzi nauki. Na rozwój nauki wpłynęło ponadto przypadające na omawianą epokę doskonalenie narzędzi i warsztatu badawczego w wielu dziedzinach, w tym etnografii czy historii. W zjawiskach tych kluczowa rola przypadła miastu Lwów jako stolicy i głównemu ośrodkowi Galicji. W omawianym nurcie miał udział Zakład Narodowy im. Ossolińskich, instytucja o szerokim zakresie działalności – bibliotecznej, muzealnej i wydawniczej, ale też placówka o niepoślednim znaczeniu naukowym. Wielu z jej pracowników i dyrektorów zaistniało wyraźnie w nauce Lwowa tamtych czasów, przy czym w wielu przypadkach mamy do czynienia z postaciami o dorobku naukowym na skalę szerszą niż galicyjska i o znaczeniu badań przekraczającym ich epokę. Ossolineum mocno wpisało się w krajobraz naukowy Lwowa zarówno w aspekcie personalnym, dzięki związkom poszczególnych osób ze środowiskami naukowymi miasta, jak i jako odrębna instytucja.

PROF. DR HAB ANNA ENGELKING
Instytut Slawistyki
Polska Akademia Nauk

**Komponent ukraiński w biografii Józefa Obrębskiego (1905–1967),
polskiego badacza prawosławnych społeczności chłopskich**
**Український елемент у біографії польського дослідника селянських
православних громад Йозефа Обренбського (1905–1967)**

Zainteresowania naukowe Józefa Obrębskiego koncentrowały się wokół prawosławnych społeczności chłopskich. Badania terenowe, które prowadził w latach 30. w Macedonii i na Polesiu, zaowocowały m.in. prekursorskimi studiami dotyczącymi wielkiej rodziny patriarchalnej oraz zagadnień etniczności. Ten nie w pełni jeszcze poznany antropolog (nie wszystkie jego prace ukazały się dotąd drukiem), urodzony w Tepliku w gub. podolskiej, w jednym ze swoich tekstów złożył następującą deklarację tożsamościową: „Jestem [...] Słowianinem, urodzonym i wychowanym w najbardziej archaicznych i pierwotnych rejonach Europy. Mam więc wrodzoną znajomość moich stron rodzinnych. Mam, co więcej, osobiste doświadczenie obcowania z moimi chłopskimi ziomkami”. W referacie przyjrzą się temu „listowi uwierzytelniającemu etnografa” w kontekście biografii i twórczości Obrębskiego i spróbują odpowiedzieć na pytanie o ich wzajemne powiązania.

DR HAB. PIOTR GROCHOWSKI
Katedra Kulturoznawstwa
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Polscy dziadowie i ukraińscy lirnicy.
Fakty, stereotypy i perspektywy badawcze
Польські дяди та українські лірники.
Факти, стереотипи і дослідницькі перспективи

Polscy wędrowni dziadowie oraz ukraińscy lirnicy to dwie grupy, które cechowały się pewnymi podobieństwami, ale zarazem istotnymi różnicami. Mimo owych różnic sposób ich stereotypowego postrzegania i funkcjonowania w społecznościach wiejskich był analogiczny. Celem referatu będzie naświetlenie owych podobieństw i odmienności oraz związanych z nimi specyficznych problemów badawczych. Zasadnicza teza mojego wystąpienia sprowadza się do stwierdzenia, że charakterystyczny ambiwalentny wizerunek dziadów i lirników w kulturze tradycyjnej przełożył się na dwa stereotypowe sposoby ich postrzegania i opisywania przez ludoznawców. Można tu zarazem zaobserwować charakterystyczne rozbieżności: o ile ukraińscy badacze mieli tendencję do formułowania wyidealizowanego wizerunku lirników, o tyle polscy – przeciwnie – badając wędrownych dziadów, przede wszystkim odwoływali się do ich negatywnego stereotypu. Ważne jest również to, że zarówno dla

ukraińskich, jak dla polskich ludoznawców diad/lirnik jest nie tylko „zwykłym” obiektem badań, ale także swego rodzaju figurą myślenia, której znaczenia i zastosowania wykraczają daleko poza kontekst kultury ludowej i badań etnograficznych.

MGR MARCELINA JAKIMOWICZ

Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytet Wrocławski

Pęknięcie kresowego mitu. Pamięć o stosunkach polsko-ukraińsko-żydowskich w międzywojennej Galicji

Крах кресового міфу. Спогад про польсько-українсько-жидівські взаємини у міжвоєнній Галичині

Dwudziestolecie międzywojenne w Galicji Wschodniej, której teren w roku 1944 stał się częścią Ukraińskiej SRR, jest okresem mityzowanym zarówno przez Polaków, jak i Ukraińców. W pamięci Polaków przesiedlonych na Dolny Śląsk, przedwojenny czas jest kresową, wieloetniczną idyllą, która kończy się wraz z nastaniem wojny. Angielski pisarz Wiliam Wordsworth pisał: „Nie ma wspomnień, które byś mógł owinąć w kamforę, gdzie mól się nie dostanie”. Z biegiem lat doświadczenia mogą zmienić swoje znaczenie, ponieważ pamięć jest zmienna, jest procesem a nie sumą wspomnień. W referacie przedstawię, jak kształtuje się pamięć o życiu w międzywojennej Galicji Wschodniej. Referat jest oparty na 25 narracjach biograficznych osób przesiedlonych z terenów wschodnich II RP, których dzieciństwo bądź młodość przypadały na okres międzywojenny. Na podstawie opowieści przesiedleńców przedstawię mitotwórczą rolę pamięci w kształtowaniu się pojęcia Kresów Wschodnich, ale także podam przykłady wspomnień, które ukazują odmienną rzeczywistość, są tzw. pęknięciami mitu międzywojennej Galicji Wschodniej jako wieloetnicznej sielanki.

DR ARKADIUSZ JEŁOWICKI

Muzeum Narodowe Rolnictwa w Szreniawie

Ukraińskie Muzeum Regionalne „Strywihor” w Przemyślu. Przeszłość czy przyszłość?

Український регіональний музей „Стривігор” у Перемишлі. Минуле чи майбутнє?

W latach 2010–2013 prowadziłem badania nad ukraińskimi zbiorami etnograficznymi w Polsce. W ich ramach próbowałem odtworzyć historię

ukraińskiego muzeum w Przemyślu, które istniało do 1945 r. Pozyskałem cenne dokumenty, źródła, wykonałem kwerendę muzealną w przemyskim Muzeum Narodowym. Na podstawie zdobytych informacji będę próbował przedstawić losy ukraińskiej placówki w XX w., a także losy pozostałej po niej kolekcji etnograficznej. Przedstawiona historia jest dobrym przykładem do próby zastanowienia się nad wspólną przeszłością i przyszłością muzealnictwa etnograficznego: polskiego i ukraińskiego, szczególnie w Przemyślu.

DR ŁUKASZ KACZMAREK

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

**Uwolnienie etnografii po upadku „żelaznej kurtyny”:
nowe podejścia, tematy i tereny w antropologicznych badaniach
nad mobilnością społeczną i przestrzenną**

**Вивільнення етнографії після падіння „залізної завіси”:
нові підходи, теми і терени в антропологічних дослідженнях
соціальної та просторової мобільності**

W systemie nauki Bloku Wschodniego badania etnograficzne były w większości ograniczone do studiów nad „typowymi” przejawami kultury ludowej, czy też „typowymi” przedstawicielami ludów, plemion i narodów. Etnografię zredukowano do rangi nauki pomocniczej historii, posługującej się metodami zapożyczonymi z socjologii. Po upadku „żelaznej kurtyny” uaktywniło się wielu badaczy uznających etnografię za metodę badawczą umożliwiającą uzyskanie oddolnego wglądu w życie środowisk ludzkich. Doprowadziło to do uwolnienia etnografii z wąskich ram narzucanych przez przywiązanie do „tradycyjnych” tematów i obszarów. Etnologowie polscy coraz częściej określają się jako antropologowie (społeczni/kulturowi) i prowadzą badania na całym świecie. Na tym tle uwagę zwracają badania nad mobilnością przestrzenną i społeczną, obejmujące zainteresowania statusem jednostek i grup w powiązaniu z przemianami urbanizacyjnymi, społeczno-obyczajowymi i ekonomicznymi, z międzynarodowymi i krajowymi migracjami (w tym również wymuszonymi), a także polityką i dyskursami tożsamościowymi. Te jakościowe badania wnoszą oryginalny wkład i są cenną alternatywą dla podejść ilościowych dominujących w badaniach socjologicznych, ekonomicznych i politycznych. Stanowią też powrót do zainteresowań badawczych cenionych badaczy okresu przedwojennego (np. Malinowski, Znaniecki, Obrębski). Rozważania zawarte w proponowanym referacie są wynikiem badań terenowych prowadzonych przeze mnie na pograniczu polsko-niemieckim po rozszerzeniu Unii Europejskiej, w dawnych koloniach brytyjskich (Fidżi, Jamajka), a obecnie w ramach projektu badawczego poświęconego migrantom z Polski, którzy odnieśli sukces w krajach UE. Odnoszę się w nim również do badań młodszego pokolenia polskich antropologów.

DR HAN. EWA KOCÓJ
Instytut Kultury
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

**Nowe projekty w sferze badań nad dziedzictwem kulturowym kręgu Karpat
– między tradycją etnograficzną a wyzwaniem
dla współczesnego zarządzania kulturą (raport z badań)**

**Нові проекти досліджень культурної спадщини Карпатського краю
– поміж етнографічною традицією та викликами у сфері
громадського адміністрування культури (дослідницький звіт)**

W ostatnich dekadach obserwujemy w Europie i w Polsce ożywienie badań nad materialnym i niematerialnym dziedzictwem kulturowym. Wiążą się one z licznymi dyskusjami na temat stanu polskiego dziedzictwa, jego związków z kulturami sąsiadów, a także potrzeb w zakresie jego ochrony (w tym wpisów na listę UNESCO) i zarządzania tym obszarem kultury. Równocześnie powstają nowe projekty w kulturze, nawiązujące korzeniami do dawnych, zanikających tradycji, sztuk i rzemiosł znanych w Polsce i innych regionach Karpat. Mają one zarówno wymiar indywidualny, ważny dla poszczególnych twórców, profesji i działań w lokalnej społeczności, ponad lokalny, łączący twórców ponad granicami, jak i instytucjonalny (m.in. maziarstwo, wyrób instrumentów pasterskich, Redyk Karpacki, Karpaty łączą, festiwale). Działania te są wyzwaniem dla etnografii i antropologii kulturowej, stawiają też nowe wyzwania przed instytucjami kultury tego obszaru, a szczególnie przed muzealnictwem. W referacie tym zostaną przedstawione nowe projekty kulturalne na obszarze Karpat, grupujące badaczy z Polski, Ukrainy, a także innych krajów karpaccich. Zaprezentowane zostaną także najważniejsze potrzeby w zakresie muzealnictwa oraz podjęcia innych, interdyscyplinarnych i międzynarodowych badań naukowych na tym obszarze (m.in. wytyczenie nowych szlaków wspólnego dziedzictwa kulturowego, powstanie baz i portali naukowych).

DR TOMASZ KOSIEK
Instytut Historii
Uniwersytet Rzeszowski

Kilka (auto)refleksji polskiego etnologa o badaniach ukraińskości

**Кілька (авто)рефлексій польського етнолога
про дослідження українськості**

Tradycja polskich badań etnograficznych na obszarach ukraińskich ma swoją długą i bogatą historię. Polscy ludoznawcy już od początku XIX wieku

gnani badawczą ciekawością chętnie zaglądali na obszary zamieszkiwane przez ludność, określaną wówczas mianem ruskiej. Po względnej ciszy badawczej okresu socjalizmu i odzyskaniu przez Ukrainę niepodległości nastąpił istny renesans zainteresowania tematyką ukraińską. Obecnie jest ona przedmiotem naukowych eksploracji wielu polskich antropologów młodszego i starszego pokolenia. Mimo tak licznych badaczy, niemal nikt spośród nich nie podjął się autorefleksji nad uwarunkowaniami i problemami badań ukraińskości prowadzonych przez badacza z Polski. Przedmiotem wystąpienia chciałbym uczynić moje osobiste doświadczenia badań nad szerokokorozumianą ukraińskością. Ciekawość kultury ukraińskiej była jedną z przyczyn rozpoczęcia przeze mnie studiów etnologicznych. Na mojej drodze rozwoju naukowego kolejne projekty niemal zawsze związane były z doświadczaniem i próbą zrozumienia ukraińskości w jej zróżnicowanych kontekstach. Małżeństwa mieszane w polsko-ukraińskiej społeczności Białego Boru, współczesne problemy karpackiej wsi na Ukrainie, czy problematyka tożsamości Ukraińców z Maramureszu to tylko niektóre spośród nich. Każde z doświadczeń sprzyjały rekonstruowaniu moich wyobrażeń fenomenu ukraińskości. Dodatkowo, moje rodzinne związki ze społecznością ukraińską, zapoczątkowane jednym z projektów, siłą rzeczy stale warunkują moje spojrzenie na ukraińskie tematy. Rozdarty między sentymentem i słabością do kultury ukraińskiej a antropologicznym zwątpieniem w utarte i obowiązujące schematy podejmuję się stale niełatwego zadania mówienia o ukraińskości w sposób krytyczny.

DR MONIKA KUJAWSKA

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej

Uniwersytet Łódzki

MGR JOANNA TYPEK

Instytut Historii

Uniwersytet Rzeszowski

**„Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludowych”
– niedokończone dzieło Adama Fischera**

**„Рослини у народних вірування і звичаях”
– незавершена праця Адама Фішера**

Rośliny użytkowe, stosowane przez lud, miały stanowić temat pierwszego tomu „Słownika wierzeń i zwyczajów słowiańskich” przygotowywanego przez Adama Fischera we współpracy międzynarodowej z innymi badaczami w pierwszej połowie lat 30. XX wieku. Celem wystąpienia jest przybliżenie okoliczności powstania inicjatywy napisania „Słownika...”, sposobów zbierania i opracowywania materiałów przez Fischera i współpracowników, jak również omówienie dalszych losów tych zbiorów etnograficznych, które do dziś nie zostały opublikowane. Pragniemy też zwrócić uwagę na potencjał naukowy, jaki obecnie przedstawiają te archiwalia. Druga

część referatu dotyczyć będzie metod wykorzystanych we wznowionej pracy nad materiałami archiwalnymi do „Słownika ...”, ze szczególnym uwzględnieniem metod etnobotanicznych. Chcemy też przedstawić wstępne wyniki analizy dotyczącej kategorii użytkowych roślin w kulturze ludowej. Na koniec pragniemy zwrócić uwagę na sposoby interpretacji materiałów archiwalnych, szczególnie informacji o roślinach leczniczych, które stanowią dominującą kategorię użytkową i są zapisane na kilku tysiącach kart (fiszek). Fiszki te oraz inne materiały mające posłużyć do napisania pierwszej części „Słownika...” znajdują się w archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu.

PROF. DR HAB. ANNA KWAŚNIEWSKA
Instytut Archeologii i Etnologii
Uniwersytet Gdański

Ziemie Zachodnie i Północne 70 lat później: dziedzictwo – pamięć – tożsamość

Західні та Північні Землі 70 років по тому: спадщина – пам'ять – ідентичність

Ziemie Zachodnie i Północne nazywane do połowy lat 90. „Ziemiemi Odzyskanymi” stanowią blisko jedną trzecią obecnego terytorium Polski. Po 1945 roku nastąpiła tu prawie całkowita wymiana ludności oraz związane z tym zderzenie różnych wzorów kulturowych, tradycji, postaw, przyniesionych przez osadników. Procesom tym towarzyszyła dezintegracja, oswajanie krajobrazu, zakorzenianie. Badanie przemian na ZZiP było jednym z nurtów etnologii polskiej do końca lat 70., po czym badania zarzucono, gdyż uznano, że powstało tu nowe społeczeństwo. Po 1990 roku obserwujemy proces „przebudzenia” ZZiP, poszukiwanie tożsamości, wymyślanie tradycji, akcentowanie odrębności przez grupy regionalne i mniejszości narodowe. Celem referatu jest pokazanie (w oparciu o wyniki badań własnych i zespołu prowadzonych na Pomorzu, Żuławach, Krajnie) przemian, jakie nastąpiły po 1990 roku na ZZiP. Najważniejsze z nich to:

- akceptacja dawnego (niemieckiego, mennonickiego) dziedzictwa kulturowego;
- zainteresowanie przedwojenną przeszłością wsi i miast;
- poszukiwanie i konstruowanie nowej tożsamości regionalnej oraz lokalnej, eksponowanie wielokulturowej przeszłości;
- wymyślanie tradycji jako czynnika integrującego społeczność – konkursy na legendy, wymyślanie stroju, legend (Żuławy, Powiśle); festiwale folklorystyczne na Pomorzu Zachodnim;
- podkreślanie odrębności przez mniejszości narodowe (Niemcy, Ukraińcy) i grupy etniczno-regionalne (Kaszubi).

DR OLGA LINKIEWICZ
Instytut Historii
Polska Akademia Nauk

Etnopolityka. Rozwój lwowskiej etnologii a polityka państwa w międzywojennej Polsce

Етнополітика. Розвиток львівської етнології і державна політика у міжвоєнній Польщі

W ramach współpracy naukowców i państwa w międzywojennej Polsce podjęto wysiłki mające na celu stworzenie spójnej polityki kontroli i kształtowania zmian społecznych. Szczególną wagę przywiązywano do zwiększenia polskich wpływów na terenach pogranicza – obszarach kultury przejściowej, niezdeterminowanej narodowo i będącej pod wpływem szeregu frakcji politycznych, w tym ruchów nacjonalistycznych. Etnopolityka kształtowała się nie tylko w odpowiedzi na problemy wewnętrzne państwa, ale w równym stopniu wobec sytuacji geopolitycznej w Europie i na świecie, pod wpływem refleksji nad formami rządzenia w myśli humanistycznej epoki oraz doświadczeń innych państw w zakresie praktyki współpracy między środowiskami naukowymi i władzą. W referacie poddaję analizie działalność ekspercką etnologów związanych z Uniwersytetem Jana Kazimierza i Towarzystwem Ludoznawczym we Lwowie. Prace badawcze, podejmowane na zamówienie państwa i w odpowiedzi na rzeczywiste bądź postulowane potrzeby społeczne, mieściły się w obszarze naukowej analizy i prognozyki. Istotną cezurą w działaniach ośrodka lwowskiego był rok 1934 i intensyfikacja działań państwa polskiego, które skierowały badania etnografów na tereny pogranicza narodowościowego w Galicji Wschodniej. Tłem tych działań była rosnąca rywalizacja narodowa, polityczna i dyscyplinarna, które wywarły istotny wpływ na formowanie się nowoczesnej etnologii w międzywojennej Polsce.

DR ROBERT LOSIAK
Instytut Muzykologii
Uniwersytet Wrocławski

Problemy metodologiczne badań nad pejzażem dźwiękowym miasta w oparciu o doświadczenia badawcze Wrocławia i Lwowa

Методологічні проблеми у вивченні звукового пейзажу міста на основі експериментальних досліджень Вроцлава і Львова

Badania nad pejzażem dźwiękowym (*soundscape*), zainicjowane w Kanadzie przez R. Murraya Schafera w latach siedemdziesiątych XX wieku, obecne są we współczesnej nauce coraz szerzej, współtworząc i współdefiniując rozległą dziedzinę humanistycznych *sound studies*. Prowadzone od ponad dziesięciu lat prace w tym zakresie w ośrodku wrocławskim (Pracownia Badań

Pejzażu Dźwiękowego przy Instytucie Kulturoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego) dotyczą głównie środowiska dźwiękowego miast. W ich ramach realizowano projekt poświęcony audiosferze Wrocławia, prowadzone też były m.in. badania pejzażu dźwiękowego Lwowa. Kluczowym wyzwaniem dla badacza pejzażu dźwiękowego miasta jest odpowiedź na pytanie o możliwości i sposoby badań, zwłaszcza, że badania te nie ograniczają się do kwestii opisowych i dokumentacyjnych, ale w istotnym stopniu biorą pod uwagę problem recepcji środowiska dźwiękowego, kładąc nacisk na sposób, w jaki środowisko to jest postrzegane i waloryzowane przez znajdujących się w nim ludzi (mieszkańców miasta, przyjezdnych). W ramach prezentowanego referatu zamierzam przedstawić założenia metodologiczne badań nad audiosferą Wrocławia i odnieść je do odmiennie realizowanego projektu badawczego dotyczącego Lwowa, wskazać na istotne trudności i dylematy badacza.

DR JANUSZ ŁACH

Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego
Uniwersytet Wrocławski

Szopy polaniarskie w krajobrazie Karpat Zachodnich – zapomniana, wielka osobliwość etnograficzna dziedzictwa kultury wołoskiej

Пастуші шопи у ландшафті Західних Карпат – важлива забота етнографічна складова волоської культурної спадщини

Zespół dawnych zabudowań pasterskich – głównie polaniarskich w regionie Karpat Zachodnich – jest jednym z cenniejszych, w skali Polski i Europy, pod względem czytelności i autentyczności krajobrazowej, przykładów spuścizny górskiej gospodarki rolno-pasterskiej. Porzucenie tego typu gospodarowania w drugiej połowie XX wieku, spowodowane społecznymi, politycznymi oraz ekonomicznymi decyzjami, zaślania nam wspaniałą warsztat pracy, jakimi były wyrwane lasom polany, dla prowadzenia gospodarki rolno-pasterskiej. W wyniku działalności leśnej polegającej na zalesianiu oraz naturalnej sukcesji roślinności pozostawione czasowi dobra pasterskie znikają z krajobrazu Karpat. Jedynymi i ostatnimi świadkami tej wiekowej działalności są niszczące szałas i szopy, których opis pozwoli na odtworzenie dawnego życia, gospodarki górali karpaccich oraz zachowanie ich dziedzictwa kulturowego. Kamienne szopy polaniarskie stanowią prawdziwą rzadkość i wielką osobliwość etnograficzną oraz zabytkową regionu Zachodnich Karpat Polskich, w szczególności krajobrazu Beskidu Małego północnej Żywiecczyny. W wyniku badań terenowych dokonano inwentaryzacji oraz charakterystyki szop pasterskich. Celem artykułu jest ukazanie uwarunkowań geograficznych i kulturowych lokalizacji form gospodarki pasterskiej i polaniarskiej oraz jej ewaluacji, a także zwrócenie uwagi na historię, architekturę oraz kulturową potrzebę ochrony tych rzadkich form gospodarki rolno-pasterskiej sięgającej korzeniami kultury wołoskiej – *Ojców Europy*.

DR KATARZYNA MAJBRODA

Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytet Wrocławski

**Mieszkać, doświadczać, pamiętać.
Autobiograficzne doświadczenie miasta (Lwowa/Wrocławia)
jako strategia tworzenia pamięci zebranej
Жити, співпереживати, пам'ятати.
Автобіографічні свідчення міста (Львова/Вроцлава)
як стратегія творення колективної пам'яті**

Referat przedstawia wyniki badań empirycznych – rozmów przeprowadzonych z osobami, które urodziły się we Lwowie lub jego okolicach a następnie w wyniku m.in. repatriacji, przesiedleń, migracji edukacyjnej zamieszkały we Wrocławiu. Koncentracja na auto(biograficznych) wspomnieniach tych osób, opowieściach o trajektoriach ich życia ujętych w kontekstach miejskich (Lwowa i Wrocławia) pozwala na rekonstrukcję „pamięci zebranej” (collected memory) dotyczącej tych miast. Projekt opiera się na założeniu, że miejsce rozumiane geograficznie, ale także kognitywnie (jako konstrukt mentalny, w znacznym stopniu wyobrażony, projektowany i emocjonalny) stanowi istotny element współtworzący poczucie tożsamości ludzi. W przypadku rozmów przeprowadzanych z osobami przesiedlonymi istotne jest pytanie o to, jakie praktyki społeczno-kulturowe stanowią istotny element dialektyki „wymiejscowienia” (*displacement*) i „umiejscowienia” (*emplacement*). Podstawową kategorią badawczą staje się kategoria doświadczenia. Badania skoncentrowane na szeroko pojętym doświadczeniu stanowią próbę przełamania dotychczasowych perspektyw badawczych wyznaczających centralne kategorie oraz metody wykorzystywane do analizy zjawisk miejskich w oparciu o paradygmat socjologiczny i „przestrzenny”.

MGR WIKTORIA MALICKA

Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytet Wrocławski
Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu

**Z badań nad przestrzeniami tożsamości współczesnego Lwowa
Із дослідів над просторами ідентичності сучасного Львова**

Miasto jako przestrzeń, tak w sensie geograficznym, jak i społeczno-kulturowym, skupiające w swoich ramach różnorodne zbiorowości ludzkie, z natury odznaczające się dużym zróżnicowaniem, jest idealnym polem badań dla antropologa. Przestrzeń ta jest sumą działalności przeszłych i współczesnych pokoleń mieszkańców. Na wytwory materialne, tworzące zewnętrzną warstwę urbanistyczno-architektoniczną, jak i na całą spuściznę intelektualną stworzoną przez przedstawicieli minionych pokoleń, nakładają się nowe aktywności, znaczenia i symbole – czyni to z miasta twór otwarty i dynamiczny, palimpsest,

swoisty „mikrokosmos” zachodzących „tu i teraz” przemian i procesów. Co charakterystyczne dla wielu miast Europy Środkowo-Wschodniej, Lwów jest miastem z przetrwaną historią i przebieg tych procesów jest tutaj bardzo wyrazisty. Ukute w tytule „przestrzenie tożsamości współczesnego Lwowa” w sensie bezpośrednim oznaczają różne konteksty, w jakich przejawiają się tożsamości mieszkańców tego miasta. Chodzi tu o tożsamości lokalne, związane bezpośrednio z poczuciem przynależności do Lwowa – tożsamości lwowską, galicyjską, ukraińską, ale także poradziecką, europejską oraz wskrzeszaną przez przemysł turystyczny – wielokulturową, w tym tożsamości „odziedziczone”: polską, austriacką, ormiańską, żydowską. Przestrzenie tożsamości Lwowa są, w moim rozumieniu, związane również z samą przestrzenią miejską. Identyfikacja z przestrzenią i orientacja w niej są podstawowymi wyznacznikami *bycia człowieka w świecie, doświadczania miejsca*. Na przedwojenny Lwów, z zachowaną od wieków tą samą siatką ulic i świetnie zachowaną również zróżnicowaną wiekowo architekturą, nałożone zostały kolejne warstwy historii: czasy radzieckie i niezależnej Ukrainy. Są one zatem idealnym polem do badań nad tożsamością przestrzeni, jako procesem oddziaływań między człowiekiem a przestrzenią.

DR MICHAŁ MOKRZAN

Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytet Wrocławski

Metonimie obecności.

Zabiegi rewizyjne w antropologii polskiej

Метонімія присутності.

Ревізійні заходи у польській антропології

Czyniąc przedmiotem namysłu przestrzeń dyskursywną antropologii polskiej, nie sposób przeoczyć praktyk zjawiających się w jej obszarze, które polegają na skupianiu zainteresowania współczesnych badaczy na dorobku naukowym rodzimych antropologów starszego pokolenia. Artykuły poświęcone twórczości m.in. Cezarii Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowej, Józefa Obrębskiego czy Kazimiery Zawistowicz-Adamskiej, stanowią w prezentowanym ujęciu analitycznym, używając określenia Harolda Blooma, tzw. zabiegi rewizyjne. Główną tezę pracy jest twierdzenie, że wypowiedzi te stają się w pełni zrozumiałe, gdy zaczniemy rozumieć je jako reakcję na wyobrażoną peryferyzację antropologii polskiej. Choć pisząc o zabiegach rewizyjnych, Bloom umieszczał własne przemyślenia w kontekście rozważań teoretycznoliterackich (zajmowała go przede wszystkim teoria poezji), to należy sądzić, że zastosowanie niektórych z jego ustaleń do kontekstu antropologicznego pozwoli urzeć praktyki przedstawicieli tej dyscypliny w innym świetle. Bloom wykazuje bowiem, że zabiegi rewizyjne opierają się zawsze na relacji między „genialnym poprzednikiem” a odnoszącym się do niego i jego twórczości następcą. Z tego typu relacją mamy do czynienia w omawianych tu przypadkach. Należy wobec tego podkreślić, że celem pracy

nie jest merytoryczna ocena twórczości Jędrzejewiczowej, Zawistowicz-Adamskiej, Obrębskiego i Olędzkiego, lecz analiza dyskursów tworzonych przez współczesnych badaczy dotyczących tychże antropologów. Przedmiotem namysłu staje się tutaj logika i retoryka dyskursu: strategie perswazyjne oraz tropy i figury retoryczne stosowane w wypowiedziach, które odnoszą się do postawy teoretyczno-metodologicznej „genialnych poprzedników”.

PROF. DR HAB. DANUTA PENKALA-GAWĘCKA

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

**„Lud” – najstarsze polskie czasopismo etnologiczne
(w przededniu wydania jubileuszowego tomu)**

**„Lud” – найстарший польський етнологічний часопис
(у переддень видання ювілейного тому)**

„Lud” jest organem Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego od jego powstania w 1895 roku. Wskutek przerw w publikacji czasopisma, spowodowanych dwiema wojnami, jubileuszowy, setny tom „Ludu” ukaże się w 2016 roku. W komunikacie zaprezentuję krótko historię czasopisma oraz jego obecny profil, odzwierciedlający przemiany samej dyscypliny – od etnologii w kierunku antropologii społeczno-kulturowej. Wskażę również na dalsze perspektywy rozwoju czasopisma, które wiążą się z usytuowaniem naszej dyscypliny oraz wyzwaniem stojącymi przed współczesną humanistyką i naukami społecznymi.

DR AGNIESZKA PIEŃCZAK

Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji
Uniwersytet Śląski w Cieszynie

**„Polski Atlas Etnograficzny”
w 70-lecie działalności naukowo-badawczej**

**„Polski Atlas Etnograficzny”
– до 70-річчя науково-дослідницької діяльності**

Współcześnie priorytetem w wielu krajach europejskich jest dbałość o zachowanie i popularyzację wiedzy o kulturze wiejskiej w jej wymiarze lokalnym, regionalnym czy narodowym. Związane jest to z ratyfikowaniem w 2011 roku przez Polskę Konwencji UNESCO o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Założenia Konwencji odnoszą się również do unikatowych zasobów źródłowych Polskiego Atlasu Etnograficznego. Zbiory atlasowe stanowią materialną bazę systematycznie i celowo zbieranych danych etnograficznych o wsi polskiej z II połowy XX wieku, mogących stanowić dla depozytariuszy tradycji ludowej istotną podstawę do kształtowania i rozwijania tożsamości społeczności lokalnych. Dane atlasowe obejmują wielotysięczne

kwestionariusze i ankiety badawcze, fotografie terenowe, mapy oraz inne archiwalia. W bieżącym roku Polski Atlas Etnograficzny obchodzi 70-lecie pracy naukowo-badawczej. Jubileusz ten doskonale podkreśla realizowany w Cieszynie od 2014 roku projekt dokumentacyjny, związany z digitalizacją, opracowaniem naukowym i popularyzacją danych PAE w Internecie. Powstała już specjalna platforma cyfrowa (www.archiwumpae.us.edu.pl), na której stopniowo publikowane będą trzy kolekcje: fotograficzna (licząca ponad 12 tys. fotografii), kolekcja unikatowych ankiet z zielnikami (ponad 200 wsi) oraz opublikowanych map atlasowych (blisko 800 obiektów). W pracach tych w ramach współpracy międzyinstytucjonalnej uczestniczy Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Polski Instytut Antropologii oraz Instytut Archeologii i Etnologii PAN.

DR MACIEJ RAK

Wydział Polonistyki

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

**Towarzystwo Ludoznawcze i badania etnograficzne ludu ukraińskiego
w świetle listów Antoniego Kaliny, Izydora Kopernickiego
i Adama Fischera do Seweryna Udzieli**

**Народознавче товариство й етнографічне вивчення українського
народу у листуванні Антона Каліни, Ізидора Коперницького
й Адама Фішера із Северином Удзєлю**

W referacie zostaną omówione listy Antoniego Kaliny, Izydora Kopernickiego i Adama Fischera do Seweryna Udzieli, dotyczące Towarzystwa Ludoznawczego i badań etnograficznych ludu ukraińskiego prowadzonych na przełomie XIX i XX wieku oraz w na początku XX wieku. Część tej korespondencji (dokładniej listy Kopernickiego i Kaliny) wydałem wraz z komentarzem filologicznym w „Ludzie”i „LingVariach”. Listy Fischera nadal pozostają w rękopisie. O potrzebie takich opracowań nie trzeba przekonywać, listy są bowiem nierzadko jedynym wiarygodnym dokumentem życia naukowego. Tak też jest w tym przypadku.

PROF. DR HAB. ZOFIA SOKOLEWICZ

MGR JOANNA KOŹMIŃSKA

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej

Uniwersytet Warszawski

**Rozważania wokół pierwszego tomu „Ludu”.
Początki krytyki naukowej w etnologii polskiej**

**Дискусія навколо першого тому „Луду”.
Початки наукової критики у польській етнології**

Jubileusz 120-lecia PTL jest okazją powrotu do przeszłości i ukazania tego, czego nie jesteśmy w stanie dostrzec z dzisiejszej perspektywy. Wydanie

przez Towarzystwo Ludoznawcze w 1895 roku pierwszego tomu „Ludu” faktycznie pełniącego funkcję czasopisma ogólnokrajowego było wielkim wydarzeniem. To „ZWAK”, „Wisła” i właśnie „Lud”, dzięki ruchliwości swoich twórców i ich rozległych krajowych oraz światowych kontaktach, mogły w podzielonym przez zaborców kraju stanowić forum wymiany myśli, przedstawiania w całości dorobku etnologów, dzielenia się doświadczeniami. Na grunt Polski przenosiły myśl Herdera, myśl nurtu romantycznego, budując jeden z tak istotnych dla kultury narodowej mitów założycielskich – mit kultury ludowej. Przyswajały anglosaskie teorie ewolucjonizmu oraz tak ważną dla nas koncepcję społeczeństwa pierwotnego i jego reprezentację w postaci kultury ludowej. W referacie chciałybyśmy szczególną uwagę zwrócić na początki krytyki naukowej w etnologii polskiej na przykładzie pierwszych tomów „Ludu” oraz innych czasopism etnograficznych XIX i pierwszej połowy XX wieku. Jest to wyraz niezgody z naszej strony na głoszony w latach 70. XX wieku pogląd, że tak zwana „etnografia tradycyjna” reprezentowała (zgodnie z argumentami filozoficznej szkoły poznańskiej Jerzego Kmity) przednaukowy etap rozwoju nauki, co spychało rezultaty jej badań do lamusa historii. Temu wnioskowaniu sprzyjała sytuacja zmiany paradygmatu, co wydawało się stawiać nieprzekraczalne granice między „tradycyjną” i „nową” etnografią. Czy jednak dość starannie odczytujemy stare teksty? Jak je obecnie interpretujemy? Powstają liczne pytania o rozumienie zasad krytyki naukowej kiedyś i dziś. Jaką naukę możemy wyciągnąć ze starych tekstów?

DR HAB. RENATA TAŃCZUK
Instytut Kulturoznawstwa
Uniwersytet Wrocławski

O kolekcjonowaniu miasta i dla miasta **Про колекціонування міста і для міста**

Istotnym elementem miejskiego krajobrazu są muzea miejskie gromadzące obiekty związane z historią danego miasta. Niejednokrotnie ich inicjatorami, ale też darczyńcami, są prywatni kolekcjonerzy – miłośnicy lokalnej historii. Kolekcje prywatne o tematyce miejskiej konstruowane z różnorodnego rodzaju przedmiotów: mapy, fotografie, karty pocztowe, dokumenty, lokalna prasa, memorabilia miejskie, przedmioty wytwarzane w mieście i organizujące jego życie. Dziś mają one również charakter wirtualny, choć ich autorami niekoniecznie są osoby, które za kolekcjonerów się uważają. Te internetowe zbiory, swego rodzaju „muzea społeczne”, np. pocztówek, fotografii, filmów, opowieści mieszkańców oraz nagrań współczesnego i dawnego pejzażu dźwiękowego, można, jak sądzę, traktować jako kolekcje. Pełnią one funkcje podobne do kolekcji przedmiotów materialnych – są reprezentacjami miejskiego świata, próbą ogarnięcia dynamiki życia miejskiego i narzucenia porządku na chaos miejskich zdarzeń. Kolekcje miast, realne i wirtualne, prywatne i publiczne, są ważnymi dla społeczności miejskiej nośnikami

i miejscami pamięci, konstruuja i manifestuja tozsamość ich autorów oraz miejskiej wspólnoty. Stanowią nie tylko medium opowieści o mieście, ale również są mediatorami w procesie tworzenia obrazu miasta przez różne podmioty – kolekcjonerów, mieszkanców, władze miasta i państwa. W referacie przedstawiona zostanie analiza wybranych kolekcji miasta ukazująca pełnione przez nie funkcje dla miejskiej wspólnoty.

Doc. PhDr. VÁLKA MIROSLAV, PH.D.

Ústav evropské etnologie

Masarykova univerzita, Brno, Czechy

Lidová kultura historické Haliče ve zprávách českých národopisců a publicistů 19. století

Kultura ludowa historycznej Galicji w doniesieniach czeskich ludoznawców i publicystów w XIX wieku

Народна культура історичної Галичини у писаннях чеських народознавців і публіцистів XIX століття

Historyczna Galicja, która w XVIII wieku stała się jedną z ziem korony Monarchii Austriackiej, posiadała w swojej wschodniej części skomplikowaną strukturę etniczną ludności, złożone stosunki wyznaniowe i bardzo zróżnicowaną kulturę ludową. Opierając się na idei wzajemności słowiańskiej, w czeskiej literaturze naukowej i popularnej przez cały XIX wiek pojawiały się regularnie informacje o życiu tamtejszych warstw ludowych i ich tradycji. W „Czasopiśmie Czeskiego Muzeum” [„Časopis Českého muzea”] znajdziemy rozprawy K.F. Zapa, który na przełomie lat 30. i 40. XIX wieku pracował we Lwowie jako urzędnik państwowy, a wyniki swoich obserwacji ludoznawczych zawarł w trzech tomach. Działalność literacką prowadziła również jego żona, autorka artykułów o Rusinach i karpackich Hucułach, zamieszczanych na łamach czasopism. W „Czasopiśmie Czeskiego Muzeum” [„Časopis Českého muzea”] otrzymali oni miejsce do publikowania swoich prac z galicyjskiej i węgierskiej Rusi, podobnie jak D.J. Vahylevyč i J. Holovackij; materiały z Galicji dołączył do swoich syntetycznych opracowań P.J. Šafařík. W II poł. XIX wieku materiały etnograficzne z Galicji autorstwa Františka Řehořa, najbardziej znanego czeskiego autora piszącego o życiu ludowym we wschodniej Galicji, drukowały ówczesne czasopisma społeczne takie jak: „Zlatá Praha”, „Květy”, czy „Světozor”. Charakter syntetyzujący ma jego hasło o Hucułach w „Ottově naučném slovníku” (1897). Złożona sytuacja społeczna Galicji znalazła również swoje odzwierciedlenie w „Slovanském světě” (1909) Niederlego.

**„Wystawa twórczości Nikifora w Kijowie”
jako przykład współpracy w dziedzinie muzealnictwa etnograficznego
placówek z Polski i z Ukrainy**

**„Виставка творчості Никифора у Києві”
як приклад співпраці польських та українських інституцій
у царині етнографічного музейництва**

Wystawa zorganizowana została dzięki dofinansowaniu zadania przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, priorytet: Promocja kultury polskiej za granicą, przy udziale finansowym woj. małopolskiego i środków własnych organizatorów. Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu jako instytucja koordynująca projekt, realizowało go we współpracy z Muzeum Narodowym Ukraińskiej Sztuki Ludowej w Kijowie i Instytutem Polskim w Kijowie, przy pomocy licznych partnerów z Polski i z Ukrainy, takich jak: Stowarzyszenie Dziennikarzy Europejskich na Ukrainie, Fundacja Instytut Studiów Wschodnich, Fundacja Sądecka, Stowarzyszenie Łemków, Gmina Krynica-Zdrój, Polski Ośrodek Informacji Turystycznej w Kijowie, Narodowa Akademia Sztuki Ukrainy /Kijów/, Drukarnia Rodzinna „Huss” /Kijów/. W stolicy Ukrainy zorganizowana została po raz pierwszy w historii wystawa obrazów jednego z najsłynniejszych malarzy z kręgu sztuki art brut, pochodząca z kolekcji polskiego muzeum. Biorąc pod uwagę fakt, że sztuką Nikifora szczytą się dzisiaj zarówno Polacy, jak i Łemkowie i Ukraińcy, wystawa przyczyniła się do kulturowego zbliżenia tych narodów, poprzez przypomnienie wartościowych elementów wspólnego dziedzictwa kulturowego, takich jak właśnie twórczość Nikifora. Honorowy patronat nad wystawą objęło MKiDN Rzeczypospolitej Polskiej i Ministerstwo Kultury Ukrainy. Wernisaż 16 maja 2013 roku zgromadził wielu znanych przedstawicieli świata kultury Ukrainy. Obecni byli także mieszkający na Ukrainie Łemkowie – wysiedleni z okolic Krynicy, dawni sąsiedzi Nikifora i ich potomkowie, jak również mieszkający w Kijowie Polacy. Wystawa stała się z pewnością jednym z najbardziej znaczących wydarzeń w zakresie współpracy kulturalnej między Polską a Ukrainą w 2013 roku, została włączona w cykl obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa Kulturowego na Ukrainie. Projekt dał okazję do nawiązania współpracy międzynarodowej w dziedzinie muzealnictwa między Muzeum Okręgowym w Nowym Sączu a Muzeum Narodowym Ukraińskiej Sztuki Ludowej w Kijowie. Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu otrzymało wyróżnienie za nominację wystawy do Nagrody Muzealne Wydarzenie Roku 2013 na Ukrainie.

MGR FILIP WRÓBLEWSKI

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Z centrum na obrzeża?

Polskie Towarzystwo Ludoznawcze w dobie przemian historycznych

З центру на околицю?

Польське народознавче товариство в добу історичних змін

Towarzystwo Ludoznawcze a potem Polskie Towarzystwo Ludoznawcze jest instytucją naukową istniejącą od ponad wieku. Działalność tej organizacji pokrywa się z licznymi wydarzeniami dziejowymi mającymi istotne znaczenie dla kultury oraz życia społeczno-politycznego Polaków i Ukraińców. Zważywszy na powyższe, chciałbym zwrócić szczególną uwagę na rolę, jaką Towarzystwo odgrywało w okresie odbudowy nauki polskiej po zakończeniu II wojny światowej i później. Istotnym jest wskazanie zmian, jakie zaszły w łonie samego Towarzystwa oraz w nauce polskiej. Zmiany te nie pozostały bowiem bez wpływu na pozycję oraz rangę Towarzystwa w rodzimym środowisku etnologicznym i antropologicznym. Pozycja ta jest bowiem płynna, można ją określić jako dryfowanie ku obrzeżom, czy stopniową marginalizację. Referat miałby zatem charakter pozycjonowania instytucji, czynionego z perspektywy przedstawiciela młodego pokolenia antropologów. Dodatkowym efektem byłaby diagnoza problemów związanych z rozpoznawalnością Towarzystwa oraz szereg rekomendacji. Na potrzeby wystąpienia zostanie także wykorzystana wiedza płynąca z licznych kwerend archiwalnych przeprowadzonych w instytucjach etnologicznych na terenie Polski oraz z badań przeprowadzonych pośród samych antropologów.

DR HAB. ANDRZEJ A. ZIĘBA

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

O etnologii trans-granicznej w Galicji Wschodniej:

Sadok Barącz (1814–1892)

Про транскордонну етнологію у Східній Галичині:

Садок Баронч (1814–1892)

Ks. Sadok Barącz (1814–1892) był Polakiem pochodzenia ormiańskiego, z profesji – historykiem, z intuicji – etnologiem, a z powołania – księdzem obrządku łańciskiego w zakonie dominikańskim. Publikował sporo – monografie historyczno-kulturowe poszczególnych miejscowości, zbiór pieśni ludowych, prace o zakonach i wizerunkach maryjnych, a zwłaszcza o historii swej grupy etnicznej – Ormian polskich. Swe poglądy na etnologię zawarł w osobnym artykule. Seweryn Udziela ceniał Barączę jako ludoznawcę, dziś jest on jednak zapomniany w tej roli. Niesłusznie, gdyż jego zainteresowania kulturą były z gruntu antropologiczne. Zbierał i analizował Barącz to, co uchodziło za bajkę,

змышлення, przekaz legendarny, mit. Interesowały go zjawiska takie jak kult i jego wizualizacje. Najciekawsze jest jednak u tego badacza traktowanie badanego terenu jako całości kulturowej, bez względu na etniczność jego części składowych, które dostrzegał, opisywał, ale nie rozdzielał na osobne całości, co do dziś jest ulubionym zajęciem badaczy ukraińskich i polskich. Ten wątek pracy ks. Barączka będzie głównym tematem referatu.

Марія Баглай

аспірант Кафедри етнології

Львівський національний університет ім. Івана Франка

**Неопублікована праця „Sobótka w Polsce” Тадеуша Цесляка:
структура та головні ідеї**

**Niepublikowana praca „Sobótka w Polsce” Tadeusza Cieślaka:
struktura i główne idee**

У доповіді розглянуто постать польського етnologa Тадеуша Цесляка. На основі архівних матеріалів простежено життєпис ученого та наукові зацікавлення під час здобуття докторського ступеня у Львівському університеті. Охарактеризовано структуру, головні ідеї та отримані висновки неопублікованої докторської праці дослідника на тему „Собітка слов'янська. Ч. 1: Собітка в Польщі”. Виявлено схожості та відмінності у здійсненні собіткових обрядів поляками та українцями.

Ігор Бойко

кандидат історичних наук, науковий співробітник

Інститут народознавства

Національна академія наук України

**Проблема методології та термінології карпатознавства
(на прикладі культурно-екологічних студій)**

**Problemy metodologii i terminologii karpatoznawstwa
(na przykładzie studiów kulturowo-ekologicznych)**

Незважаючи на дослідницькі здобутки дві Карпато-Балканські комісії з дослідження традиційної культури так і не розробили єдиної класифікації та термінології. У доповіді ми розглядаємо пануючі в польській, українській та інших науках карпатського регіону методологічні принципи та підходи до культурно-екологічної й етнографічної регіоналізації, визначаємо причини варіативності, спільні знаменники та пропонуємо синкретичну схему просторових моделей традиційної культури. Зокрема спільними підходами всіх наукових шкіл вважаємо виділення господарсько-культурних областей (регіонів, зон) або екологічних типів та їх аналогів, а також етнографічне районування на основі одного культурного елементу. Найбільша роз-

біжність спостерігається у визначенні етнографічної групи як комплексної категорії: тут досить чітко протистоїть іншим українсько-радянська школа, в якій одним з маркерів-компонентів етнографічної групи виступає говірка. Найвдалішою еколого-просторовою моделлю є екотип, границя між екотипами – екофон, перехідна смуга – екоклін; в етнографічній регіоналізації слід відрізнати етнографічні (культурні) області (регіони, зони), які виділяються на підставі однієї чи комплексу ознак, термін група вживати для етноконфесійних, етнолінгвістичних груп, виділених на основі екзоетнонімі; при визначенні етнографічного регіону треба послугуватися якісним аналізом культури, при якому критерії можуть бути: вищі за середні показники, дещо менші за середні показники, середні тощо.

Оксана Бриняк

кандидат філологічних наук

Інститут народознавства

Національна академія наук України

Особливості мотивної системи українських хрестинних пісень: білоруські та польські паралелі

Specyfika typologii wątków ukraińskich pieśni chrzcielnych: białoruskie i polskie paralele

Здійснено структурно-семантичний аналіз мотивного фонду хрестинної поезії українців. На основі естетично-функціонального та ідейно-тематичного принципів класифікації жанру виділено три групи мотивів: величальні, гумористичні та застільно-бесідні. Система мотивів хрестинних пісень відтворює обрядові реалії, засвідчуючи тим самим єдність ритуальної та вербальної сфер родильної обрядовості. Превалюють гумористичні мотиви, які ілюструють багатогранність стосунків між кумами. У змістову структуру хрестинної поезії однаково гармонійно вписуються язичницькі та християнські образи-персонажі, вказуючи на архаїчність жанру та реконструюючи трансформації релігійних вірувань. Виявлення тотожних мотивів та образів у хрестинних, весільних піснях, колядках і щедрівках доводить їх генетичну спорідненість, що ґрунтується на єдиній світоглядній системі координат. З'ясування типових змістових елементів у канві українських, білоруських і польських творів окреслює міжетнічні впливи та підтверджує походження слов'янської обрядової поезії зі спільного праджерела.

Людмила Булгакова

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
Музей етнографії та художнього промислу
Інститут народознавства
Національна академія наук України

**Поліська колекція традиційного вбрання та фотографій
музею Наукового товариства ім. Шевченка:
роль і значення для сучасного народознавства**

**Poleska kolekcja tradycyjnego stroju i fotografii
Muzeum Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki:
rola i znaczenie dla współczesnego ludoznawstwa**

Розглянуто історію формування колекцій традиційного вбрання та фотографій кінця XIX – початку XX століття з Волинського Полісся, що належали Музею Наукового товариства ім. Шевченка і успадковані Музеєм етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України у Львові. Збірка музею НТШ формувалася насамперед у двох напрямках – археологічному й етнографічному. Експонати для музею збирали по всій Україні багато осіб, серед яких були, приміром, Іван Франко та Володимир Гнатюк, Федір Вовк. Широкою була географія надходжень пам'яток традиційної культури: Гуцульщина, Бойківщина, Поділля, Полісся, Центральне Подніпров'я та інші регіони. Матеріали, що стосуються культури поліщуків, займали незначне місце у загальній кількості артефактів музейної збірки. Проте їхня наукова значимість неоціненна, особливо з погляду сьогодення. Недаремно саме з етнографічної виставки „Полісся” у 1938 році покладено початок серії музейних виставок, присвячених різним етнографічним групам українського народу. На жаль, проект не судилося здійснити. Вагомою частиною поліської колекції є традиційне вбрання: цілісні комплекси і окремі вироби. Наукова цінність пам'яток з часом лише підвищується. Оригінальні речі придбані у той час, коли здебільшого були виготовлені і активно використовувалися носіями. Подана загальна характеристика фотоматеріалів колишнього музею НТШ, які зберігаються у фонді фотографій наукової бібліотеки Інституту народознавства НАН України у Львові. Велику документальну цінність становлять фотографії, виконані безпосередньо у поліських селах і містечках. Зафіксовані типажі, процеси господарської діяльності та повсякдення, архітектура тощо. Наукове опрацювання колекцій дасть можливість широко використовувати їх для історичних, мистецтвознавчих, літературознавчих досліджень, укладання каталогів і покажчиків, організації виставок.

ЛАРИСА ВАХНІНА

професор, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник
Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. Максима Рильського
Національна академія наук України

**Сучасні етноідентифікаційні процеси
на українсько-польському фольклорному пограниччі**
**Współczesne procesy etnoidentyfikacyjne
na folklorystycznym pograniczu ukraińsko-polskim**

У наш час увага дослідників пограниччя все більше концентрується на етнічній проблематиці. В колі зацікавлень сучасної фольклористики та етнології на одному з чільних місць залишаються міжетнічні процеси на порубіжжі, а також процеси акультурації та асиміляції. Та провідне місце належить етнонаціональним процесам і формуванню нового бачення етнічної самоідентифікації. У зв'язку з цим важливим є моніторинг не тільки ставлення респондентів до власної ідентичності на пограниччі двох чи більше культур, а й дослідження сучасного стану збереження та функціонування фольклорних традицій поляків в Україні та українців у Польщі. Особлива увага буде приділена дослідженню носіїв подвійної ідентичності, для яких народні традиції обох народів залишаються рідними, саме їх можна віднести, за висловом польського етнолога Анни Шифер, до „людей пограниччя”. Важливе значення набуває визначення етнокультурного пограниччя в Україні та Польщі у контексті сучасної європейської взаємодії. У доповіді також буде представлено спільний українсько-польський проект Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського НАН України з Інститутом археології та етнології ПАН, результатом якого стало видання польського спецвипуску журналу „Народна творчість та етнологія”.

Андрій Вовчак

кандидат філологічних наук
доцент Кафедри української фольклористики ім. академіка Філарета Колесси
Львівський національний університет ім. Івана Франка

**„Електронний архів українського фольклору”:
засади електронного архівування фольклорних матеріалів**
**„Cyfrowe archiwum folkloru ukraińskiego”:
zasady cyfrowej archiwizacji materiałów folklorystycznych**

Розглянуто засади електронного архівування явищ фольклорної традиції на прикладі діяльності „Електронного архіву українського фольклору” (ЕАУФ), що був уведений в експлуатацію у жовтні 2014 року й функціонує як спільний науково-дослідний проект Кафедри української фольклористики ім. академіка Філарета Колесси та Лабораторії фольклористичних досліджень Львівського національного університету

ім. Івана Франка. ЕАУФ – це спеціалізований інтернет-ресурс для електронного розміщення і представлення фольклорних матеріалів з метою їх фахового дослідження та культурно-просвітницького використання (www.folklore-archive.org.ua). Розкрито загальну структуру організації архівних документів в ЕАУФ, яка сформована за логікою процесу постання фольклорного матеріалу (за такими етапами: фольклористичне польове дослідження, збирацький сеанс, фольклорний твір / коментар). Представлено способи депонування в ЕАУФ фольклорних матеріалів різних типів, форм і форматів фіксації. Проаналізовано основні види зв'язків фольклорних архівних документів, специфіку взаємодії первинної і вторинної архівної інформації.

Мар'яна Волошин

молодший науковий співробітник

Інститут народонавства

Національна академія наук України

**Наукові зв'язки етнолога та мистецтвознавця
Любові Сухой із польським етнографом Едвардом Валігурою
(на основі листування)**

**Naukowe związki Lubowi Suchej – etnologa i historyka sztuki –
z polskim etnografem Edwardem Waligórą
(na podstawie korespondencji)**

Протягом всієї української історії тісна наукова співпраця поєднувала українських та польських етнографів. Вона виникли на основі спільної історії та насичена багатими взаємними контактами й різномірними взаємовпливами. Українсько-польські наукові зв'язки львівського осередку української етнографії з польськими науковими установами мають свою довгу історію, витoki якої сягають ще позаминулого століття. Найпомітнішим центром народознавчих наукових контактів українських і польських дослідників був Львів. Контакти між етнографами Польщі та України були закладені ще із кінця XIX століття. 1895 року у Львові зусиллями і клопотанням польської та української інтелігенції було засновано Towarzystwo Ludoznawcze. Головними ініціаторами створення були Антон Каліна, Ян Бодуен-де-Куртене, Ян Карлович, Іван Франко та Володимир Гнатюк. Народознавче Товариство згуртувало довкола себе широке коло діячів, які активво сприяли виданню щорічника „Lud”, виголошували наукові доповіді, вели на громадських засадах документацію та впорядковували бібліотеку. Відомо про активну участь у діяльності Народознавчого товариства у Львові Івана Франка, Філарети Колесси, Володимира Гнатюка та інших. З 1939-х років контакти між дослідниками та науковими народознавчими центрами Польщі та України були нерегулярними, лише із кінця 50-х років XX століття набули системного характеру. Особлива заслуга у відновленні польсько-українських наукових

зв'язків належить Любові Сухій. Головною формою наукової співпраці Л. Сухої із польськими етнографами був взаємний обмін науковою інформацією, народознавчими дослідженнями, спільні зустрічі на конференціях та конгресах. Це засвідчує її особисте листування, яке зберігаються у відділі рукописів Львівської наукової національної бібліотеки імені Василя Стефаника. У ньому міститься важлива інформація з питань музейної роботи, громадської діяльності та співпраці в галузі етнології із провідним етнографом Польщі, директором Етнографічного музею в Кракові Едвардом Валігурою.

Володимир Галайчук

кандидат філологічних наук

доцент Кафедри етнології

Львівський національний університет ім. Івана Франка

Традиційні уявлення про самогубців на теренах історико-етнографічної Волині

Tradycyjne wyobrażenia o samobójcach na terenach historyczno-etnograficznego Wołynia

У статті на основі польових матеріалів розглянуто традиційні уявлення про самогубців, насамперед повішеників, на теренах історико-етнографічної Волині. Вказано на причини, які, у контексті народних уявлень, могли призвести до самогубства (наприклад, володіння так званим „духом-збагачувачем”). Вказано на відмінності між похованням самогубців та інших категорій покійних: померлих „своєю” смертю, потопельників, убитих блискавкою, померлих неохрещеними немовлят. Визначено локуси поховання самогубців: границі між селами, середохресні дороги, рів у лісі, окописько, край кладовища. Наведено архаїчний спосіб перепровадження тіла самогубця до місця поховання – на бороні. Описано форми меморіальних знаків на таких похованнях: відсутність позначення, кам'яний надгробок, хрест з особливих порід дерева (осики, берези). Розглянуто звичай кидати на могилу самогубця гілку або щось „від себе” (те, що є при собі), наведено супровідні цьому звичаю примовки та мотивацію. Вказано причини, чому, згідно з народними уявленнями, самогубство чи неправильне поховання самогубця трактувалися як негативне явище. Відзначено зв'язок між смертю самогубця і такими стихійними природними явищами, як вихор і вітровій. Розглянуто випадки ототожнення душі самогубця з несприятливим людям домовиком, а також випадки втрати людиною орієнтації у просторі (блуду) як наслідку контакту з локусом самогубця. Акцентовано на новочасних змінах ритуалу поховання самогубців і на сприйнятті цих змін етнофорами старшого віку.

Ігор Глевіч

кандидат історичних наук

Кафедра етнології

Львівський національний університет ім. Івана Франка

**„Описи...” Броніслава Сокальського як важливе джерело
дослідження етнографічної Волині**
**„Opisy...” Bronisława Sokalskiego jako ważne źródło
dla badań etnograficznego Wołynia**

На основі залучення опублікованих та архівних матеріалів проаналізовано історію написання, проблематику і найцінніші відомості про традиційну культуру українців галицької частини історико-етнографічної Волині у двох монографіях відомого польського краєзнавця та народознавця останньої чверті XIX – першої чверті XX століття, одного із співзасновників Народознавчого товариства у Львові Броніслава Сокальського (1858–1929) „Rys geograficzno-statystyczny złoczowskiego okręgu szkolnego wraz z dokładnym opisem poszczególnych miejscowości obu powiatów (złoczowski i brodzki)” (Złoczów, 1885) та „Powiat Sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym, historycznym i ekonomicznym” (Lwów, 1899). Охарактеризовано місце зазначених праць Б. Сокальського в українській народознавчій літературі XX – початку XXI століття. У статті показано, що через історичні обставини його праця про Сокальський повіт упродовж багатьох десятиліть залишалася найповнішим комплексним дослідженням про традиційну культуру місцевих мешканців і досі не втратила статусу цінного джерела, і що саме вона значною мірою спричинилася до того, що в українській народознавчій літературі XX – початку XXI століття галицька частина Волині асоціювалася насамперед з Сокальщиною.

Михайло Глушко

доктор історичних наук

професор Кафедри етнології

Львівський національний університет ім. Івана Франка

**Традиційні весільні звичаї та обряди українців
у дослідженнях членів Наукового товариства ім. Шевченка**
**Tradycyjne zwyczaje i obrzędy weselne Ukraińców
w badaniach członków Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki**

Традиційне весілля українців посіло важливе місце в наукових зацікавленнях членів Наукового товариства ім. Шевченка. Визнанням знавцем весільного ритуалу був Федір Вовк, зусиллями якого у світ вийшло декілька ґрунтовних праць. Учений вплинув також на розгортання науково-пошукової роботи симпатиками Товариства – записи весільних звичаїв та обрядів у різних місцевостях України. Значну їх частину опублікували на

шпальтах „Материялів до українсько-руської етнольоґії”, частково – в „Етноґрафічному збірнику”. У повоєнний період етноґрафічний матеріал про весільну звичаєвість та обрядовість представлений у виданнях „Український архів” та „Записки НТШ”.

Оксана Годованська

кандидат історичних наук, старша наукова співробітниця
Інститут народознавства
Національна академія наук України

Радянські вчителі в галицькому селі: повсякденне життя

Sowieccy nauczyciele w galicyjskiej wsi: życie codzienne

У доповіді звертатиметься увага на існуючу відчутну відмінність у міркуваннях та особистому сприйнятті вад і переваг радянської влади. Предмет та глибина критики тієї влади виразно корелює з місцем проживання й етнічністю. У виступі йтиметься про „вчителя” як одну з ряду символічних фігур соціалістичних трансформацій, якій надається особливий статус агітаційно-ідеологічного агента влади. Перед педагогами, як загалом перед радянським активом у Галичині, поставало ідеологічне завдання, в основі якого лежала „боротьба проти залишків українських буржуазних націоналістів”. Від них очікувалася політична, громадська активність, яка могла знаходити вияв як у підготовці до виборів, організації зборів комсомольців, комуністичних святкуваннях, роботі клубів, так і в „тихій” діяльності інформатора. Одночасно у доповіді аналізуватиметься як „рівень життя”, так і „стиль життя” радянських вчителів у західноукраїнському селі. З огляду навіть на те, що серед галицьких селян ще і в другій половині ХХ століття зберігся особливий пієтет до вчителя, який поряд із священиком мав особливий статус на селі.

Ірина Довгалюк

кандидат мистецтвознавства
доцент Кафедри української фольклористики ім. академіка Філарета Колесси
Львівський національний університет ім. Івана Франка

До історії фоноґрамархіву Наукового товариства ім. Шевченка

Z historii archiwum fonograficznego Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki

У рефераті розглянуто історію створення та подальшу долю одного з перших у Центрально-Східній Європі фоноґрамархівів, який був заснований у грудні 1908 року рішенням Етноґрафічної комісії при Культурно-історичному музеї Наукового товариства ім. Шевченка. Ініціатором почину стала Леся Українка. Основу ж новоствореної збірки мали скласти валики, які були призбирані в ході проекту збереження репертуару кобзарів і лірників, зокрема воскові циліндри, рекордовані Філаретом Колессою, Лесею Українкою та Опанасом Сластьоном, а також

валики із фонодоробку Осипа Роздольського, записані у різних регіонах Галичини. Керівником фоноархіву призначили Ф. Колессу. Були здійснені організаційні заходи, укладені до архіву й перші фоновалики. Однак початок Першої світової війни перервав усі плани. Валики ж, правдоподібно, розібрали по домівках рекордисти. У січні 1924 року у Етнографічній комісії знову було порушено питання створення архіву. Як і коли надходили циліндри до фонозбірки наразі не відомо. Збереглися відомості хіба про те, що наприкінці 1928 року 61 фоновалик передав до музею Степан Томашівський. Відтак, хоч і невелика, фонографічна колекція при Культурно-історичному музеї НТШ все ж таки була призбирана. Принаймні 1939 року, при ліквідації радянською владою НТШ, у фонозбірці музею знаходилося 189 валків. Сьогодні рекорди із колекції музею НТШ зберігаються у різних архівних збірках Львова.

Ірина Збир

професор, кандидат філологічних наук

Hankuk University of Foreign Studies, Korea Południowa

Роль Оскара Кольберґа в розвитку української фольклористики кінця XIX – початку XX століть

Rola Oskara Kolberga w rozwoju folklorystyki ukraińskiej końca XIX i początku XX wieku

У доповіді висвітлено діяльність Оскара Кольберґа на українських теренах, проаналізовано його методи та принципи збирацької роботи на матеріалі епістолярної спадщини дослідника, а також фольклорно-етнографічних монографій. Розглянуто рецепції відомих українських учених (Івана Франка, Чеслава Неймана, Володимира Гнатюка) на діяльність О. Кольберґа, які неодноразово вказували на недоліки в народознавчій роботі фольклориста, високо оцінили його колосальну працю і заслуги в українській і польській науці. Простежено вплив О. Кольберґа на подальший розвиток української фольклористики зокрема на матеріалі його збірника „Покуття” – одного з найважливіших етапів на цьому шляху.

Василь Івашків

доктор філологічних наук

професор Кафедри української фольклористики ім. академіка Філарета Колесси

Львівський національний університет ім. Івана Франка

Польський контекст „Записок о Южной Руси”

Пантелеймона Куліша

Polski kontekst „Zapisków o Południowej Rosji”

Pantelemona Kulisza

„Записки о Южной Руси” (1856, т. 1; 1857, т. 2) Куліша – унікальне явище українського народознавства середини XIX століття, що не має

аналогів у тогочасній фольклористиці та етнології. Цьому сприяли підхід до фольклорних текстів як неповторних зразків народнопоетичної творчості і намагання якомога повніше та яскравіше відтворити колорит обстановки, в якій функціонувала українська народнопоетична творчість. За словами Ватрослава Ягіча, праця Куліша „справляє на читача враження, нібито він прийшов в етнографічний музей”, а Александр Пипін зазначив, що „Записки” „не були ні вченим трактатом, ні голим збірником творів народної поезії, а представили цілком нову форму етнографічного дослідження”. Польський контекст видання визначала творча співпраця Куліша з Міхалом Грабовським, Константієм Свідзінським, Едвардом Рулікоським, Еразмом Ізопольським та іншими тогочасними польськими інтелектуалами.

Галина Коваль

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник
Інститут народознавства
Національна академія наук України

Фольклорний образ Богородиці: система релігійно-ментальних цінностей українців та поляків

Folklorystyczny obraz Bogarodzicy: system religijno-mentalnych wartości Ukraińców i Polaków

Релігія повсякчас відігравала виняткову роль у житті українського та польського народів. Вона наклала помітний відбиток на світовідчуття і поведінку, сформувала ціннісні орієнтири, вплинула на моральні установки, знайшла відображення в традиціях, звичаях, фольклорі. Українці та поляки органічно сприйняли християнство, яке стало одним із феноменів їх етнічного самозбереження. Зазначимо, що вся система знань у пам'яті людини формується у вигляді ментальних образів, дозволяє визначити особливості мислення, діяння етносу. Зрозуміти фольклорний образ Богородиці можна в цілому християнському контексті, в різних християнських обрядах, зокрема, сусідніх порубіжних країн. З'ясувавши типологію, рельєфніше вимальовуються національні елементи, наділені етнокультурною традицією. На основі структурального аналізу з'ясуватимуться домінуючі „богородичні” мотиви, що дадуть змогу зрозуміти, задля якої ідеї так міцно вони вкоренилися у народній пам'яті. Як українська, так і польська народна уява змальовувала Богородицю як звичайну жінку, матір, котра народжує (to rodzona matka, ziemia-matka, Matka Polska, Matka Boska). Вона позбавлена ідеологічного забарвлення і наділена рисами турботливої, люблячої матері. Розкрито основні функціональні моменти: Мати Божа – це Мати всіх людей, страждуюча, господиня небесного і земного дому, Опікунка й Утішителька, Захисниця знедолених, Милосердна Пані, Чудотвориця, Лікувальниця, Пані Небес – Королева ангелів; Королева Польщі; Надія усіх смертних. До аналізу

буде залучений міжнародний сюжет про врятування святині Богородицею від ворогів. Ця розповідь про ікону Богородиці Влахернської розглядатиметься у порівняльному аспекті з легендою про Почаївську Богородицю. Акцентуватиметься увага на спільності сюжетної схеми, та розрізненні національних елементів.

Галина Кравцова

кандидат філологічних наук

Інститут народознавства

Національна академія наук України

Олександр Колесса – дослідник українсько-польських культурних взаємин

Aleksander Kołessa – badacz ukraińsko-polskich stosunków kulturowych

Колесса Олександр Михайлович (24.04.1867, с. Сопіт Сколівського р-ну Львівської обл. – 23.05.1945, Прага (Чехія)) – український літературознавець, мовознавець, письменник, фольклорист, громадсько-політичний діяч. Брат Філарета Колесси та Івана Колесси. Навчався у Дрогобицькій та Стрийській гімназіях, Львівському, Чернівецькому та Віденському університетах. Професор Львівського (1898–1918), Віденського (1920–1921) та Карлового ун-тів (Прага) (1923–1939), декан філософського факультету Львівського ун-ту (1903–1904), дійсний член Наукового Товариства ім. Шевченка (з 1899), заступник голови Центральної управи „Просвіти” у Львові. 1907–1918 – депутат австрійського парламенту. Один із засновників Українського Вільного Університету (Відень, Прага), його професор і ректор (1921–22, 1925–28, 1935–37, 1943–44). З 1895 – член Польського народознавчого товариства, 1897 його кооптовано до правління Товариством з української сторони. Опублікував розвідки, присвячені українському фольклорові у польській художній творчості. Серед них – „Українські народні пісні в поезіях Богдана Залеського” (1892) й „Українська народна ритміка в поезіях Богдана Залеського” (1900). Роботи побудовані на аналізі поезій, у них розглянуто вплив українського фольклору на світогляд польського поета, проведено широкі порівняння художніх творів з українськими народними піснями. Послугувався текстами зі збірок М Миколи Цертелева, Михайла Максимовича, Павла Чубинського, Оскара Кольберга тощо.

Наталя Кузіна

кандидат історичних наук

доцент Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Роль „Літературно-наукового вісника” у формуванні української національної ідеї на початку ХХ століття (1900–1914 рр.)

Rola „Biuletynu Literacko-Naukowego” w formowaniu ukraińskiej myśli narodowej na początku XX wieku (1900–1914)

У статті проаналізовано публіцистичні матеріали друкованого видання Наукового товариства ім. Шевченка – „Літературно-науковий вісник”. Основний акцент зроблено на теоретичному обґрунтуванні української національної ідеї та необхідності єдності всіх українських етнічних земель (Михайло Грушевський). За публікаціями ЛНВ у 1907–1914 роках показано практичні кроки співпраці наддніпрянських і галицьких українців. На основі архівних матеріалів розкрито особливості редакційної діяльності М. Грушевського у ЛНВ. Консолідуючим чинником у процесі творення української нації, роз’єднаної двома імперіями, була мова, тому простежено процес вироблення в НТШ єдиного правопису. Розкрито зв’язок розвитку мови та нації у працях Івана Франка та Михайла Грушевського на сторінках ЛНВ.

Євген Луньо

кандидат філологічних наук

Інститут народознавства

Національна академія наук України

Німецько-польська війна 1939 року в епічній традиції Яворівщини кінця ХХ – початку ХХІ століття

Niemiecko-polska wojna 1939 roku w epickiej tradycji Jaworowszczyzny końca XX i początku XXI wieku

Упродовж двадцяти років автор здійснює об’ємне фольклористичне польове дослідження оповідної традиції Яворівщини кінця ХХ – початку ХХІ століття про Другу світову війну. З масиву зафіксованого матеріалу виокремлено й різнобічно проаналізовано тематичну групу про німецько-польську війну (розповіді біля сотні респондентів). Оповідачі – жіночої та чоловічої статі, різні за віком (на час війни були дітьми, підлітками, молодими людьми), за соціальним станом (селяни, ремісники, інтелігенція), різної оповідної активності й майстерності. Польові матеріали – це фольклорні тексти, у яких реальну дійсність відображено в образній формі, і які містять логічно-сміслову й емоційну оцінку оповідача. Тематична палітра розповідей широка й різноманітна: чутки про можливість війни, оголошення війни, мобілізація, біженці з Польщі, нальоти й бомбардування німецької авіації, втеча місцевого населення від фронту, бойові дії, героїзм польських жовнірів, відступ польської армії,

гіркота поразки, переховування й порятунок місцевим населенням польських жовнів, польські полонені, прихід німецького війська та ін. У доповіді також простежено спільне й відмінне у відображенні й оцінці німецько-польської війни пісенним й оповідним фольклором, роль і вплив при цьому політичного чинника.

Остап Мануляк

кандидат мистецтвознавства

доцент Кафедри композиції

Львівська національна музична академія ім. Миколи В. Лисенка

Звуковий ландшафт міста у контексті музичної композиції **Krajobraz dźwiękowy miasta w kontekście kompozycji muzycznej**

Чи може звуковий ландшафт міста надихати музикантів? Чому урбаністичне звукове оточення кардинально відрізняється від усіх природніх акустичних середовищ? Чи шуми переповнених автами міських артерій можуть стати подібними до звуків лісу? Не вдаючись у філософсько-лінгвістичні нетрі дефініції понять „звук”, „шум” etc., спробуємо, спираючись на власний творчий досвід створення музичних композицій зі звуків міста, відповісти на поставлені запитання.

Соломія Мартиник

магістр фольклористики

аспірант Кафедри української фольклористики ім. академіка Філарета Колесси

архівіст Лабораторії фольклористичних досліджень

Львівський національний університет ім. Івана Франка

Місце і значення тематичних показників у дослідженні змісту **фольклорної традиції: сучасний український досвід**

Miejsce i znaczenie indeksów tematycznych w badaniach treści **folklorystycznych: współczesne doświadczenia ukraińskie**

У доповіді проаналізовано сучасну тенденцію систематизації фольклору за допомогою такого дієвого наукового інструменту, як тематичні показники (показники сюжетів, тем і мотивів). Розглянуто основні критерії та принципи впорядкування мотивних фондів усної народної творчості у світовій науковій думці. У контексті світового досвіду представлено напрацювання українських вчених: від актуалізування потреби каталогізації українського фольклору (Філарет Колесса) до сучасних тематичних показників. Особливу увагу зосереджено на засадах упорядкування мотивів героїчного епосу (дружинний епос, богатирський, козацький, солдатський; Наталія Ярмоленко), соціально-побутової пісенності (чумацькі, козацькі, рекрутські пісні; Оксана Кузьменко) та похоронних голосінь (Ірина Коваль-Фучило).

Вікторія Михащук
аспірант
Інститут народознавства
Національна академія наук України

Фольклорні польові дослідження Богдана Заклинського на українських і польських теренах

Folklorystyczne badania terenowe Bogdana Zaklińskiego na ziemiach ukraińskich i polskich

Одним із важливих завдань фольклористики є дослідження історичного розвитку науки, зокрема індуктивне розкриття цього процесу через висвітлення доробку вчених, які в умовах складної буденності велику частину свого життя приділяли фіксації, збереженню і теоретичному осмисленню народної творчості. У доповіді на основі архівних та друкованих джерел буде представлено географію фольклорно-збирацької роботи Богдана Заклинського, активного діяча першої половини ХХ століття. Наведено біографічні дані, вплив діячів Науково товариства ім. Шевченка у Львові на фольклористичні погляди дослідника, ознайомлено з етнографічними регіонами, де протягом життя збирач фіксував фольклорний матеріал. Зокрема проаналізовано паремійні твори, записані збирачем упродовж 1930–1937 років у селах Ісканя, Солоне, Речпіль, Пяткова Руська повіту Перемишль.

Степан Павлюк
академік, професор, доктор історичних наук
Інститут народознавства
Національна академія наук України

Модерний рівень співпраці етнологів: наукова та суспільна відповідальність

Współczesny stan współpracy etnologów: naukowa i społeczna odpowiedzialność

120 років тому зреалізована виняткова гуманна ідея польської і української інтелектуальної еліти про створення Польського народознавчого товариства стала, винятковим продуктивним явищем у ділянці дослідження і збереження унікальних надбань у сфері традиційної культури двох історичних народів – українців і поляків. У сучасних умовах вчені Польщі і України активізували наукову співпрацю, запропонували спільні програми на вирішення актуальних суспільно вагомих завдань, які стосуються минулого і сучасної історії добросусідства.

ТАМАРА ПАЦАЙ
кандидат історичних наук
Інститут народознавства
Національна академія наук України

**Еволюція польських народних звичаїв:
публіцистично-етнографічні роздуми Адама Фішера
на сторінках видання „Kronika Powszechna”**

**Ewolucja polskich zwyczajów ludowych:
publicystyczno-etnograficzne refleksje Adama Fischera
na stronach „Kroniki Powszechnej”**

У доповіді розглянуто статті і розвідки на етнографічну тематику відомого польського етнолога, професора університету Яна Казимира у Львові Адама Фішера, які були опубліковані під псевдонімом і без на сторінках католицького тижневика „Kronika Powszechna” у 1912–1914 роках. На основі аналізу праць А. Фішера виокремлено основні дослідницькі результати вченого, які стосувалися найяскравіших народних традицій і обрядів: різдвяних вистав, великодніх обідів, народного писанкарства, весняних народних звичаїв. Зроблено акцент на аналізі динаміки польських народних звичаїв, а також проаналізовано погляд автора на окремі народні традиції з огляду на перспективи їх трансформацій та існування в майбутньому.

ТІНА ПОЛЕК
аспірант
Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. Максима Т. Рильського
Національна академія наук України

Із села – у місто: на шляху до етнології міста в Україні
Ze wsi do miasta: wprowadzenie do etnologii miasta na Ukrainie

Вивчення міста, як відомо, вимагає міждисциплінарного погляду, адже це дуже складна багатопланова система, яку не можна пояснити в межах підходів однієї науки. Втім кожна дисципліна пропонує своє бачення проблеми і зосереджується на вивченні окремих її аспектів. Етнологія міста як напрямок урбаністичних досліджень з'являється тоді, коли місто починають досліджувати спеціалісти-етнологи. Історично склалося так, що в Україні, втім як і на Заході, етнологи (антропологи) переходили до вивчення міста лише після того, як сільська культура починала помітно змінюватися внаслідок урбанізаційних процесів та втрачати свою автентичність. Приблизно з другої половини ХХ століття західні антропологи полишили досліджувати екзотичні неписьменні народи та зосередилися на вивченні мешканців мегаполісів. Натомість в Україні етнологи лише нещодавно почали відмовлятися від романтичних уявлень про село як середовище „українськості” та звернули увагу на місто,

величезний, але зовсім недосліджений у межах даної дисципліни пласт. Головною проблемою цього переходу стала розробка відповідного методологічного інструментарію, необхідного для розуміння гетерогенного суспільства. Наразі єдиним методом, який українська етнологія міста вважає „своїм”, є усне опитування, тож всі дослідження, що проводяться з його допомогою та спираються на відповідний дисциплінарний досвід, автоматично підпадають під визначення „етнологія міста”. Тим часом як українські етологи наважилися на міські дослідження, світ встиг змінитися, а стирання розбіжностей між містом та селом, яке декларувалося у радянських постановках, стало реальністю. Сільська культура перестала бути лише сільською, а міська – лише міською. Тож накопичений в етнології багаж з вивчення особливостей аграрного суспільства виявився зайвим для дослідження сучасного міста, втім, як і сучасного села. Таким чином, новий напрямок вимагає нових підходів, і лише розробка дієвої теоретико-методологічної бази дасть змогу етнології міста витримати конкуренцію серед інших містознавчих дисциплін.

Ольга Поріцька

доктор філософії (кандидат історичних наук), старший науковий співробітник Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. Максима Т. Рильського Національна академія наук України

**Українсько-польське пограниччя:
проблема міжетнічних стосунків і самоідентифікації**
**Ukrainсько-polskie pogranicze:
problemy stosunków międzyetnicznych i samoidentyfikacji**

Пограничні зони – одна з найцікавіших проблем етнологічної компаративістики, яка може охоплювати широкий спектр проблем в залежності від наукових завдань, від об'єктивної ситуації, яка характеризує етнічні стосунки у пограничному просторі. Зараз, в умовах глобалізації, знову актуалізуються питання самоусвідомлення, ідентифікації та самоідентифікації різних груп населення. Не випадково й етнологічна наука все частіше повертається до питань самовизначення етносів та національних меншин, питання взаємовпливів, співіснування різних національних груп. У пропонованій доповіді поняття *пограниччя* розуміється ширше: йдеться про зони міжетнічних контактів українців і поляків у місцевостях, де останні проживають компактно. Розглядатимуться досліджені автором під час етнологічних експедицій етноконтактні зони на Житомирщині, Львівщині та Тернопільщині. Головним етновизначальним чинником зазвичай є мова, обрядова та позаобрядова традиційна культура, релігія, однак в умовах поступової асиміляції через різні причини практично єдиним етнодиференціюючим чинником в середовищі польської громади залишається віросповідання. Правда, на Житомирщині у зв'язку із закриттям за радянського часу костелів, зараз їх брак є відчутним. У західноукраїнських теренах кількість католицьких осередків є значно

більша, що дає змогу відвідувати храми відповідно до релігійних уподобань.

Роман Радович

кандидат історичних наук

Інститут народознавства

Національна академія наук України

Еволюція столу в поліському житлі

Ewolucja stołu w poleskim domu

У запропонованій розвідці розглянуто конструктивно-генетичний та культурно-генетичний аспекти еволюції столу. Проаналізовано його різновиди, конструктивні особливості, а також окремі, пов'язані з ним, елементи інтер'єру житла. Особливу увагу приділено реліктовим формам столів (з мископодібними заглибленнями), та генетично спорідненими з ним елементами інтер'єру (ослонам, лавам, ослінчикам, пічному стовпу тощо). Як показав аналіз польового та джерельного матеріалу, стіл у поліському житлі виконував передовсім сакрально-символічну функцію. Його використовували як своєрідний хатній престол. За столом відзначали основні урочистості під час календарних та сімейних свят, із ним пов'язаний значний блок обрядодій весільної, родильної, поховальної та календарної обрядовості. Як місце для споживання повсякденної страви стіл почали виконувати доволі пізно. У цьому відношенні його попередниками були лави, ослін, ослінчик та ін. У конструктивному сенсі праобразом столу, швидше за все, слугували окремі хатні предмети – ослін, ослінчик, лава тощо (хоча окремі його варіанти безперечно були наслідком зовнішніх впливів).

Григорій Рачковський

кандидат історичних наук

доцент Кафедри етнології

Львівський національний університет ім. Івана Франка

Сільські поселення українців Волині в працях народознавців кінця XIX – першої третини XX століття

Osiedla wiejskie Ukraińców na Wołyniu w pracach ludoznawców końca XIX i pierwszego trzydziestolecia XX wieku

Одним із важливих об'єктів народознавчого дослідження матеріальної культури етносу є поселення, оскільки їх типи та форми засвідчують певні етнічні традиції, особливості господарських занять, природно-географічного середовища тощо. Перші етнографічні описи окремих поселень Волині належать до середини XIX століття і пов'язані з діяльністю краєзнавців – представників місцевої інтелігенції. У середині

XIX століття під впливом польських письменників, чия творчість була пов'язана з Волинню, зокрема Юзефа Крашевського, сформувався історико-краєзнавчий напрям досліджень. Серед польських дослідників того часу, що досліджували історію населених пунктів регіону, найпомітніші праці описового історико-краєзнавчого характеру створили Т. Стецький та Ф. Новіцький. До розвитку етнографічних, а також краєзнавчих досліджень спричинилася поява в краї періодичних видань. Свій внесок у соціально-етнографічний аналіз типів українських поселень зробили Ф. Вовк, М. Русов, В. Кравченко, Ф. Персовський, Б. Заборський. Питання типології поселень розглядали також й інші вчені. Однак відмінні підходи та критерії класифікації, зокрема форм поселень, іноді ставали причиною розбіжних висновків їхніх досліджень.

Зоряна Рибчинська

кандидат філологічних наук

доцент Кафедри філософії мистецтв

Львівський національний університет ім. Івана Франка

**Прихована спадщина: сентиментальні речі
в меморіальних та повсякденних практиках
(на прикладі львівського Підзамча)**

**Ukryte dziedzictwo: rzeczy sentymentalne
w praktykach upamiętniających i codziennych
(na przykładzie lwowskiego Podzamcza)**

У рамках дослідницького проекту „Сентиментальні речі Підзамча”, який тривав упродовж весни і літа 2015 року, за участі студентів-культурологів було зібрано розповіді мешканців однієї з діляниць Львова про речі, з яким вони пов'язані емоційно. Сентиментальні речі, збережені та передані, оснуті почуттями й спогадами, репрезентують львівське Підзамча, замінюючи великі історичні наративи усними історіями, а великоміський масштаб – простором однієї діляниці, де повсякденне й непомітне стає промовистим і значущим. Зібраний матеріал дає можливість реконструювати приватні історії речей, зіставити їх з культурними біографіями, а також прослідкувати функціонування речей у культурних практиках, пов'язаних із репрезентацією особистості, символізацією минулого, освоєнням часу і простору, ритуалізацією і очудненням повсякдення. Таким чином сентиментальні речі постають як значущий елемент культурного ландшафту Підзамча, включений в історичний, сакральний, біографічний та мистецький дискурси міста.

Василь Сивак
Інститут народознавства
Національна академія наук України

Інтер'єр народного житла східної Лемківщини

Ludowe wnętrze mieszkalne wschodniej Łemkowszczyzny

Запропонована доповідь присвячена дослідженню інтер'єру народного житла Східної Лемківщини. Основну частину склали польові етнографічні матеріали зібрані автором під час експедиції у села Великоберезнянського та Перечинського районів Закарпатської області. Проведено аналіз уже опублікованих матеріалів з інших частин Лемківщини: Північна Лемківщина (Польща), Південна Лемківщина (Словаччина). Інтер'єр народного житла розглянуто за авторською схемою: 1) функції та фактори, які впливали на вирішення інтер'єру; 2) система опалення та освітлення; 3) меблі для сну та відпочинку; 4) меблі для прийняття їжі та сидіння; 5) меблі для схову та відкладання різних речей і предметів повсякденного та господарського вжитку; 6) роль декоративно-ужиткових і художніх засобів в організації інтер'єру.

Роман Сілецький
доктор історичних наук
доцент Кафедри етнології
Львівський національний університет ім. Івана Франка

Еволюція народного житла як основа традиційної будівельної обрядовості українців

Ewolucja budownictwa ludowego jako podstawa tradycyjnych obrzędów budowlanych Ukraińców

Стаття відображає еволюцію уявлень про народне житлове будівництво в українській традиційній обрядовості. Автор з'ясував, що розвиток української обрядовості було закодовано у старослов'янській народній архітектурі 1-го – початку 2-го тисячоліття до нашої ери. Автор простежив характер напівземлянки стародавніх сіл, однокамерні будинки тощо. Показано вплив давнього будівництва на будівельні заборони українців.

ВАЛЕНТИНА СИНЕЛЬНИКОВА

кандидат історичних наук

доцент Кафедри фольклору, народнопісенного і хорового мистецтва

Київський національний університет культури і мистецтв

**Українські фольклорно-етнографічні матеріали в шкільних,
сільських, районних краєзнавчих музеях
Нижнього Поволжя**

**Ukrainiskie materiały folklorystyczno-etnograficzne w szkolnych,
wiejskich, rejonowych muzeach krajoznawczych
Dolnego Powołża**

Український музейний світ Нижнього Поволжя майже не відомий на материнській землі. Упродовж останніх 15-ти років авторові довелося вивчати у музейних експозиціях, зібраних серед надзвичайно строкатого поволзького населення, етнографічні матеріали, що розповідають про українців, які з'явилися у межиріччі Волги та Дону як осіле населення наприкінці XVII – на початку XVIII століття. Українська тема в Нижньому Поволжі не була популярною колись і не є такою сьогодні, тому дослідників історії, побуту, культури та мови українців згаданого регіону небагато. Першу й останню розвідку щодо збереження українських етнографічних матеріалів в музеях нижньоволзького регіону провів у 1970-х роках історик В. Чубенко. Результати його дослідження були опубліковані на сторінках журналу „Народна творчість та етнографія”. Ця робота – це невеличкий огляд українських етнічних елементів в експозиціях і запасниках музеїв м. Саратова та Саратовської області. Маємо можливість висвітлити сучасні проблемні аспекти існування українських елементів в музейних експозиціях Нижнього Поволжя, а саме у районних краєзнавчих музеях Руднянського, Єланського, Котовського, Данилівського муніципальних районів, шкільних музеях сіл Ільмень, Козловка, Лемешкіно Руднянського району, сіл Лобойково і Білі Пруды Данилівського району. Наголошуємо на тому, що як і на материнській Україні безгрошів'я є головною проблемою музейної системи українських поселень Нижнього Поволжя. Піднімаємо питання про концептуальний перегляд змістовної частини експозицій районних музеїв північно-західної частини Волгоградської області, розуміючи, що сьогодні мова йде лише про їх „біологічне” виживання. Музеї Нижнього Поволжя та їх українські історико-етнографічні експозиції – це наш з Вами Український Світ, який потребує на увагу й допомогу.

Василь Сокил

професор, доктор філологічних наук
Інститут народознавства
Національна академія наук України

Фольклор у записах Юзефа Шнайдера на сторінках часопису „Lud” Folklor w zapiskach Józefa Schneidera na stronach czasopisma „Lud”

Ідеться про польського етнографа і фольклориста Юзефа Шнайдера (1874–1959) – багаторічного члена Народознавчого товариства, засновника відділу в Татарові. Упродовж кількох років він проживав на Гуцульщині (околиці Коломиї, Ворохти), детально вивчав культуру та побут місцевих жителів. Водночас чимало зробив записів фольклору – пісень та народної прози, які опублікував у різних річниках часопису „Lud”. Основні праці, де вони поміщені, – „Z kraju Huculów”, „Garść podań zebranych w powiecie Dolińskim i Kaluskim”, „Z życia góral nadłomnickich”. Здійснюється аналіз представлених колядок та щедрівок, весільних обрядових пісень, балад, історичних та соціально-побутових пісень. Звернута увага на легенди та перекази про Олексу Довбуша, мандрівки Ісуса Христа з апостолами по землі, твори топонімічного характеру, пов’язані з населеними пунктами, полонинами, струмками. Міститься цінна інформація щодо інформаторів. Записи Ю. Шнайдера масштабно представляються вперше, вони не втратили своєї актуальності і сьогодні.

Ганна Сокил

доктор філологічних наук
професор Кафедри української фольклористики ім. академіка Філарета Колесси
Львівський національний університет ім. Івана Франка

З історії українсько-польських фольклористичних зв’язків Наукового товариства ім. Шевченка у Львові

Z dziejów ukraińsko-polskich stosunków folklorystycznych Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki we Lwowie

У доповіді йдеться про важливий період у розвитку українського народознавства, що пов’язаний з активною діяльністю Наукового товариства у Львові на порубіжжі XIX–XX століть. Наука як потужна сфера пошуку істини стала визначальною для українських фольклористів зазначеного періоду. З цією метою вони використовували всі можливі чинники – територіальні (контактна зона із західним світом), інтеграційні (входження в широкий науковий простір). Особливу роль у реалізації цих планів відігравали взаємини – ділові, налагоджені по лінії НТШ, а також особисті, приватні. Сфера співпраці українських і польських фольклористів виявилася різнобічною: членство в НТШ польських представників, українських – в польських товариствах, академіях, спільні експедиції, участь у конгресах, з’їздах, публікації наукових розвідок, як в українських, так

і закордонних виданнях, обопільне рецензування, широке застосування етнокультурної спадщини (Оскара Кольберга, Вацлава Залеського, Жеготи Паулі та ін.). Звернено увагу на контакти Івана Франка, Володимира Гнатюка, Філарета Колесси з Бодуеном де Куртене, Олександром Брюкнером, Генриком Бігеляйзеном, Адамом Фішером та ін. Особливо популярною була наукова продукція українських фольклористів серед поляків, які також публікували позитивні відгуки, рецензії на збірники українців у часописах „Lud”, „Wisła”. Фольклористи своїми теоретичними, експериментальними розробками, надто ж численними зібраннями уснопоетичних матеріалів, доводили українську самобутність, створюючи нашої народознавчій науці європейське ім'я серед слов'янських народів.

РОМАН ТАРНАВСЬКИЙ

кандидат історичних наук

Кафедра етнології

Львівський національний університет ім. Івана Франка

Один рік з життя професора Львівського університету Адама Фішера: 1940

Jeden rok z życia profesora Uniwersytetu Lwowskiego Adama Fischera: 1940

Публікація присвячена Адаму Фішеру – одному з найвидатніших польських етнологів ХХ століття. Упродовж багатьох десятиліть він був секретарем Народознавчого товариства у Львові, професором Кафедри етнології та директором Етнологічного інституту Університету Яна Казимира у Львові. На основі архівних матеріалів розглянуто низку аспектів біографії професора А. Фішера, з акцентом на його діяльності на Кафедрі фольклору й етнографії Львівського державного університету ім. Івана Франка в 1940 році – наступниці очолених А. Фішером етнологічних підрозділів довоєнного Львівського університету. Проаналізовано тодішні наукові праці професора, його викладацьку роботу, участь в організації Етнографічного музею Львівського університету та польової етнографічної експедиції на терени Волині. Особливий акцент зроблено на внеску А. Фішера в розробку навчальної програми Кафедри фольклору й етнографії. Її текст на основі документа з Музею історії Львівського національного університету ім. Івана Франка в пропонованій публікації оприлюднено вперше.

НАТАЛІЯ ТЕРЕС

кандидат історичних наук

доцент Кафедри етнології та краєзнавства

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

Традиційні знання: українсько-польський досвід збереження та охорони

Wiedza tradycyjna: ukraińsko-polskie doświadczenia jej zachowania i ochrony

Для сучасного етапу розвитку України та Польщі характерним є зростаюча увага до збереження та охорони традиційної культури, важливим компонентом якої є традиційні знання (ТЗ). В обох країнах, хоч і з різним ступенем інтенсивності, активізувався процес створення законодавчих норм та практичних заходів щодо збереження та охорони традиційних знань (ТЗ) – сталих традицій, звичаїв, знань та практик регіональних або місцевих спільнот. Під ТЗ розуміють, в першу чергу, прикладні знання (в галузі хімії, фізики, медицини), набуті народами впродовж століть свого розвитку. Цей тип знань поширений в багатьох сферах життя і діяльності людей: у медицині, ветеринарії, зоології, ботаніці, педагогіці та ін. Вони є важливим компонентом духовного і соціально-економічного розвитку, безпосередньо впливають на економічний добробут і здоров'я громадян. Характерно, що традиційні знання не мають індивідуального походження, а є спільною власністю народу. В міжнародній практиці проблема охорони ТЗ здійснюється в кількох напрямках: охорона прав корінних народів, збереження біологічного різноманіття, розробка законодавчих норм у країнах, традиційні знання яких мають особливе значення. На початку XXI століття право володіння інтелектуальною власністю має великий економічний ефект, може стати основою піднесення окремих галузей та сфер економічної діяльності. Правове регулювання використання традиційних знань надзвичайно складне, бо в сучасній юридичній практиці охороняється лише індивідуальна творчість, тому в правовому руслі міжнародні організації працюють над розробкою відповідних законодавчих норм. Україна і Польща накопичили цікавий досвід охорони і збереження традиційних знань, здобутки і проблеми якого будуть проаналізовані автором.

Анна Трофімова
аспірант
Інститут народознавства
Національна академія наук України

**Дослідження сучасних організацій
за допомогою методів культурної антропології:
чи можлива етнологія управління?**

**Badania współczesnych organizacji
z wykorzystaniem metod antropologii kulturowej:
czy jest możliwa etnologia zarządzania?**

У доповіді розглянуто проблематику методології досліджень організацій як носіїв власної внутрішньої культури і водночас культури соціуму, в якому вони знаходяться. Міська культура підприємств формується і/або інтерналізується в рамках соціальної групи працівників підприємства як на мікро- чи мезорівні (в межах малого, середнього чи великого підприємства), так і локального чи глобалізованого середовища. Як зазначають польські науковці Б. Чарнявська і М. Костера, методи якісних досліджень культури організації (участницьке спостереження, глибокі інтерв'ю, shadowing та ін.) дають змогу створити опис організаційних практик, що формують культуру організації, визначити способи взаємодії між власниками підприємства, менеджерами та іншими працівниками і в такий спосіб не лише дослідити сучасну культуру організацій з метою створення етнографічного опису, але й створити цілісну картину відносин управління та праці в контексті національної культури, і зокрема перетину культур в міжнаціональних компаніях.

Андрій Дмитрович Франко
кандидат історичних наук
Інститут Івана Франка
Національна академія наук України

**Співпраця Івана Франка з польським народознавчим журналом „Lud”
та етнологічними виданнями
Наукового товариства ім. Шевченка**

**Współpraca Iwana Franki z polskim czasopismem ludoznawczym „Lud”
i etnologicznymi publikacjami
Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki**

На сторінках народознавчого часопису „Lud”, де друкувалися як описові етнографічні матеріали, так й аналітичні статті, рецензії, Іван Франко опублікував програмне дослідження „Najnowsze prądy

w ludoznawstwie”, в якому вчений подав узагальнений виклад різних історичних вчень про походження релігій та роль історичної лінгвістики в осмисленні етногенезу багатьох народів Європи та Азії. Упродовж тривалого періоду І. Франко очолював Етнографічну комісію Наукового товариства ім. Шевченка, був одним із головних редакторів його народознавчих видань – журналів „Етнографічний збірник” і „Матеріали до українсько-руської етнології”, де було вміщено чимало його праць, у яких порушувалися проблеми українсько-польських культурних взаємин.

Оксана Омелянівна Франко

доктор історичних наук

професор Кафедри етнології

Львівський національний університет ім. Івана Франка

Наукові зв'язки Федора Вовка з польськими вченими

Naukowe związki Fiodora Wowka z polskimi uczonymi

Видатний український вчений, етнограф, антрополог, археолог Федір Кіндратович Вовк (1847–1918), дійсний член НТШ у Львові, голова Етнографічної комісії (у 1906–1909 роках), засновник та редактор перших томів наукового видання Товариства „Матеріали до українсько-руської етнології” (з 1899 року), підтримував тісні зв'язки польськими вченими, зокрема Ю. Талько-Гринцевичем, І. Коперницьким, І. Майєром, А. Веречинським, Й. Свентком, Е. Маєвським та ін. У 1900 році Ф. Вовк представляв Польське народознавче товариство та його видання „Lud” на Міжнародному фольклористичному конгресі в Парижі. У Вищій школі суспільних наук при Сорбоні вчений читав курс слов'янської антропології та етнології (1901–1905). У Петербурзі при університеті Ф. Вовк в 1905 році створив Слов'янське товариство та опублікував статтю „Славяне. Календар на рік звичайний 1917”.

Іванна Церковняк

аспірант

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. Максима Т. Рильського
Національна академія наук України

Танатологічні народні звичаї лемків у збірнику Оскара Кольберґа „Сяноцьке-Кроснянське”

Tanatologiczne zwyczajе ludowe łemków w zbiorze Oskara Kolberga „Sanockie-Krosnieńskie”

Одне з найменш досліджених сучасною фольклористикою видань Оскара Кольберґа „Сяноцьке-Кроснянське” містить матеріали автентичної народної творчості, звичаїв і побуту лемківського населення цього регіону сучасної Польщі, яке через драматичні історичні обставини було

депортоване. Серед цих записів значне місце посідають відомості про поховальні обряди і пов'язані зі смертю вірування. Стаття присвячена танатологічним матеріалам третього тому видання О. Кольберга, аналізові елементів архаїчних язичницьких і християнських звичаїв і уявлень, зафіксованих у тритомнику „Сяноцьке-Кроснянське”.

Роман Чмелик

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
Інститут народознавства
Національна академія наук України

Межі українських етнічних територій: постановка питання та методологічні зауваги

Granice ukraińskich terenów etnicznych: problematyka oraz uwagi metodologiczne

У доповіді простежено актуальність питання етнічних територій у сучасній українській гуманітарній науці та функціонування поняття „етнічність” у зарубіжних і вітчизняних дослідженнях. Особливу увагу приділено етнокультурним пограниччям, співвідношенню культури, етнічності та границь, а також критеріям визначення етнічних територій та їх меж. В аналізі акцент буде зроблено на методиці визначення меж етнічних територій в українській етнології, а також поставлено питання про (не)можливість вироблення сучасної науково обґрунтованої методології.

Лілія Шума

магістр фольклористики
аспірант Кафедри української фольклористики ім. академіка Філарета Колесси
Львівський національний університет ім. Івана Франка

Етнотип українця і поляка в українському фольклорі: зіставлювальна характеристика

Etnotyp Ukraińca i Polaka w folklorze ukraińskim: charakterystyka porównawcza

Доповідь присвячена вивченню міжетнічних взаємин у фольклорі. Розглянуто методологічні категорії толерантності, а також архетипну культурологічну дихотомію „свій-чужий” і одночасно показано можливість їх практичного застосування при аналізі етнотипів українця та поляка в українському фольклорі. Проаналізовано та зіставлено риси характеру та основні світоглядні цінності українців та поляків в українській фольклорній неказковій прозі.

ОКСАНА ШУТКА

магістр фольклористики,

архівіст Лабораторії фольклористичних досліджень

Львівський національний університет ім. Івана Франка

**Документування фольклорної традиції у практиці
Наукового товариства ім. Шевченка на зламі XIX–XX століть:
програми, відозви, питальники**

**Dokumentacja tradycji folklorystycznych w działalności
Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki na przełomie XIX i XX wieku:
programy, odwołania, kwestionariusze**

Розглянуто програми, відозви, питальники як невід’ємний інструментарій організації фольклористичного польового дослідження у збирацькій практиці Наукового товариства імені Шевченка на зламі XIX–XX століть. Проаналізовано змістове наповнення, структурну організацію програм і питальників, опублікованих під егідою НТШ. Зроблено спробу простежити основні методологічні засади їх укладання. В аналізованих програмах, інструкціях, питальниках виокремлено основні принципи записування фольклору (окреслення території дослідження, пошук і вибір респондентів, відбір фольклорного матеріалу та ін.). Також наголошено на основних технічних вимогах до запису текстів.

